

SOAP – SIOITUS OHJATTUUN ASUMISEEN -projekti 2007 -2011

LOPPURAPORTTI

KRITS Kriminaalihuollon tukisäätiö

Monisteita 4/2011

**SOAP – SIJOITUS OHJATTUUN ASUMISEEN -projekti
2007 – 2011**

LOPPURAPORTTI

Kriminaalihuollon tukisäätiö
31.5.2011

© Kriminaalihuollon tukisäätiö 2011

www.krits.fi

Tiivistelmä

Sijoitus ohjattuun asumiseen -projektin (SOAP) tavoitteena oli rakentaa yhteistoimintamalli säätiön, vankeinhoidon ja kuntien kanssa sijoitettaessa vanki vankilan ulkopuoliseen kuntoutukseen säätiön tuetun asumisen palveluihin. Erityisenä kohderyhmänä olivat pääkaupunkiseudulla kirjoilla olevat ja koevapauteen sijoitetut miesvangit, joiden jäljellä oleva vankeusrangaistuksen pituus on enintään puoli vuotta.

Ohjattu ja tuettu asuminen on osa suunnitelmallista vankilasta vapautumista, jossa turvataan kuntoutuvan vangin rikokseton ja päihteetön asuminen, sekä mahdollistetaan vapautteen ulottuva koulutus- ja työllistymispolku osana normaalipalveluita. Tavoitteena on uudella tavalla liittää rangaistuksenaikaiseen kuntoutukseen ja valvottuun koevapauteen suunnitelmallisen vapauttamisen malli, joka ehkäisee suurta retkahdus- ja rikosten uusi-
misriskiä.

Tärkeimpiä yhteistyötahoja olivat kohderyhmälle vapautteen valmentavaa toimintaa tuottavat tahot: Helsingin Diakoniaopisto (JATKOX-kurssi), Helsingin seurakuntayhtymä, Omaiset Huumetyön Tukena ry ja Helsingin sosiaalivirasto. Rikosseuraamuslaitoksesta mukana olivat Etelä-Suomen aluevankilan laitokset ja yhdyskuntaseuraamustoimistot ja kunnista sosiaalitoimistojen lisäksi A- klinikat ja päihdekuntoutuslaitokset.

Projektilla oli tiivis kumppanuussopimukseen perustuva yhteistyö Kalliolan Settlementin Vahvasti tukien -projektin (VAHVAT) kanssa, jonka ohjelmaan valittiin valvottuun koevapauteen sijoitettavia, joille Kritsin järjesti asumispalvelut ja VAHVAT kuntouttavan ohjelman koevapauden toimintavelvoitteena.

Ensivaiheessa rakennettiin toimintapuitteet Kritsin tukiasumispolulle (asumisvalmennusyksiköt – tukiasunnot), niin että se vastasi niin asukkaiden ja sidosryhmien, mutta myös vankeinhoidon tarpeita. Projektin aikana Kritsin asumisvalmennusyksiköt lisääntyivät kahdesta neljään, niin että loppuvaiheessa niissä oli 15 asuinpaikkaa. Projekti oli keskeisesti mukana yksiköiden suunnittelussa ja käytännön toteutuksessa. Projektin aikana myös käytössä olevien tukiasuntojen lukumäärä lähes kaksinkertaistui ollen loppuvaiheessa 39.

Yhteistyö sidosryhmien kanssa rakentui tiiviiksi ja varsin hyvin toimivaksi. Asiakkaille kyettiin tarjoamaan vapautteen valmistavaa päivätoimintaa, erityisesti koevapauteen tuleville ja näin kyettiin vastaamaan myös vankeinhoidon odotuksiin. Projekti vaikutti merkittävästi myös säätiön sisäisen yhteistyön kehittämiseen palvelujen järjestämisessä kohderyhmälle.

Projektin arviointi tehtiin itsearviointina. SOAP oli käytäntölähtöinen kehittämisprojekti, jolla kehitettiin Kritsin ja yhteistyökumppaneiden toimin suunnitelmallista vankilasta vapauttamista. Erityisenä kehittämialueena oli valvotun koevapauden järjestelmän hyödyntäminen vankilasta vapautumisen vaiheessa, ja tässä projekti onnistui melko hyvin: hankkeen aikana koevapaussijoitusten määrä Kritsin tuetun asumisen palveluihin lisääntyi, eri toimijoiden kokemuksia dokumentoitiin ja käytäntöjä juurrutettiin.

Yhteistyökumppaneille keväällä 2010 tehdyn Webropol-kyselyn mukaan SOAP-projektiin ja Kritsin tukiasumispalvelujen toimintaan ja yhteistyöhön oltiin pääsääntöisesti varsin tyytyväisiä.

Asiakkaiden palautteen saamiseksi toteutettiin valvottuun koevapauteen sijoitettuna olleiden haastatteluja (keväällä 2010). Niiden perusteella Kritsin tukiasumispalvelujen tuottamalla palveluilla on ollut tärkeä merkitys vapautuneiden rikoksettomaan ja päihteettömään elämään tähtäävässä yhteiskuntaan sijoittumisen alkuvaiheessa.

Loppuraporttiin kerättyjen kokemusta ja kyselyiden valossa nousee esiin selkeitä haastealueita ja kehittämiskohteita. Valvotun koevapauden puolesta puhuminen on tärkeää jatkossakin. Sen antamat mahdollisuudet ovat asiakkaille parhaassa tapauksessa korvaamattomia ja huonoimmissakin tapauksissa se antaa asiakkaalle kokemusta vapautumisesta sekä realistisuutta vapautumistilanteisiin.

Koevapauksien kanssa työskentelevät yhteistyötahot kokivat lähes poikkeuksetta koevapauden hyväksi työvälineeksi kohderyhmän kuntoutuksessa. Koevapauksia suunniteltaessa itse suunnitelma olisi tehtävä huolella ja hyvissä ajoin. Tämä on käytännössä yhä haaste monissa vankiloissa: suunnitelma saatetaan tehdä hyvinkin kiireellä ja viime tipassa. Tämän kierteen voisi katkaista vahvemmallalla ja pitkäjänteisellä työskentelyllä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, mihin vankeinhoidossa koko ajan pyritäänkin. Kaikki koevapauden liittyvät tahot pitäisi saada mukaan suunnittelemaan sen toteuttamista.

Koevapauden suhteen on pelätty vankien kahtiajakoa. Myös huonompikuntoisten vankien asemaa pitäisi pitää esillä ja kehittää heille soveltuvia kuntouttavia malleja. Koevapauksia pitäisi uskaltaa toteuttaa ja suunnitella rohkeammin myös sellaisille vangeille, joiden valmiudet siihen eivät ole ihan kärkeäluokkaa.

Kunnissa on varsin kirjavat käytännöt toisiinsa nähden, mutta käytännöt vaihtelevat myös kuntien sisällä. Koevapaus on kunnille oiva paikka kartoittaa ei-niin-hyvin-pärjänneet asukkaansa ja luoda heille tukevia kuntoutuspolkuja ennaltaehkäisevässä mielessä. Valvotusta koevapaudesta tarvitsee edelleen aktiivisesti tiedottaa ja puolestapuhua, jotta vangeilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet siirtyä suunnitellusti vapauteen; portaittain, tuetusti ja turvallisesti.

Yhdeksi epäkohdaksi raportissa nostetaan ns. kokonaan peruutetut koevapaudet, jolloin vapautumisen valmistelu keskeytyy jo suunnitteluvaiheessa. Näiden sijaan voisi käyttää enemmän ns. määräaikaista peruutuksia ja tilanteen uudelleenarviointia, niin pienemmät rikkeet eivät automaattisesti katkaisisi koko koevapautta, vaan vangin olisi mahdollista päästä takaisin järjestelmään sovituin keinoin. Alku- ja loppuhaastattelut olisi tärkeää tehdä huolellisesti niin, että vanki saisi palautetta koevapaudestaan ja hän voisi antaa sitä myös itse. Tätä tietoa tulisi hyödyntää paremmin jatkossa koevapauksien suunnitteluvaiheessa.

Useammalta taholta esitettiin huolta naisten asemasta koevapauskentässä ja toivottiin erityisiä räätälöityjä asumispalveluja koevapauden sijoitettaville naisasiakkaille. Tähän ei ole vastinetta varsinaisesti vielä missään kunnassa, vaan naiset ovat pääsääntöisesti menneet koevapauden joko omaan kotiin tai esim. päihdekuntoutuspaikkoihin.

Sisällysluettelo

Tiivistelmä	II
1. Projektin tausta ja tavoitteet	1
2. Kohderyhmä	1
3. Projektin yhteistyötahot	2
3.1. Vankeinhoito	2
3.2. Yhteistyö kuntien sosiaalitoimen kanssa sekä jatkoasuminen	2
3.3. Päihdehoidollinen yhteistyö	3
3.3.1. Vahvasti Tukien -projekti – VAHVAT, tuetumman koevapauden pilottihanke	3
3.4. Valvontajärjestelyt	6
3.5. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma – PAAVO	6
4. Projektin kulku	7
4.1. Projektin eteneminen ensimmäisen toimintavuoden aikana	7
4.2. Projektin eteneminen toisen toimintavuoden aikana	8
4.3. Projektin eteneminen kolmannen toimintavuoden aikana	9
4.4. Projektin eteneminen neljännen toimintavuoden aikana	10
5. Projektin asiakkaat ja heidän elämäntilanteensa	11
5.1. Asiakkaiden esittely:	11
5.2. Valvottuun koevapauteen vapautuneiden haastattelut	13
5.2.1. Valmistelu	14
5.2.2. Kriminaalihuollon tukisäätiö	14
5.2.3. Toimintavelvoite	14
5.2.4. Koevapausaika	15
5.2.5. Vapautumisvaihe	15
5.2.6. Taaksepäin katsottua	15
5.2.7. Koevapausjärjestelmä	16
6. Projektin arviointia	16
6.1. Projektin tulokset ja tuotokset	16
6.2. Juurruttaminen ja siirrettävyys	17
6.3. Webropol-kysely keväällä 2010	18
6.4. Kokemuksia koevapaudesta	24
6.5. Arvio projektista	30
6.6. Jatkoasteet ja kehittämissuhteet	32
Liitteet	34
Asiakastapaus keskisuuresta Paavo-kunnasta	34
Paavo-kuntien koevapauskäytännöt	36
Yhteenvetoa 16.2.2011 pidetyn koevapausseminaarin esityksistä	44

1. Projektin tausta ja tavoitteet

Sijoitus ohjattuun asumiseen -projekti (SOAP) oli Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoittama Kriminaalihuollon tukisäätiön (Krits) kehittämishanke. Hanke kesti kesäkuusta 2007 huhtikuuhun 2011. Projektin tavoitteena oli rakentaa yhteistoimintamalli säätiön, vankeinhoidon ja kuntien kanssa sijoitettaessa vanki vankilan ulkopuoliseen kuntoutukseen säätiön tuetun asumisen palveluihin. Hankkeessa keskityttiin erityisesti asunnottomana koevapauteen tulevien vankien kuntouttamiseen säätiön asumispalveluyksikössä. Koevapauden päättymisen jälkeen henkilöllä oli mahdollisuus jatkaa tuettua asumista säätiön asumisyhteisöissä (soluasunnot) tai tukiasunnoissa.

Ohjattu ja tuettu asuminen oli osa suunnitelmallista vankilasta vapautumista, jossa turvataan kuntoutuvan vangin rikokseton ja päihitteetön asuminen, sekä mahdollistetaan vapautteen ulottuva koulutus- tai työllistymispolku osana normaalipalveluita. Tavoitteena oli uudella tavalla liittää rangaistuksenaikaiseen kuntoutukseen ja valvottuun koevapauteen suunnitelmallisen vapauttamisen malli, joka ehkäisee vapautuvan retkahdus- ja rikosten uusimisriskiä.

Sijoitus ohjattuun asumiseen -projekti (SOAP) oli uuden vankeuslain (2006) tavoitteiden mukaiseen suunnitelmalliseen vapauttamiseen tähtäävää kehittämistoimintaa. Keskeisintä projektissa oli rakentaa ja kehittää koevapausjärjestelmän mahdollistamaa toimintaa; tavoitteena oli yhteistoimintamalli Kriminaalihuollon tukisäätiön, vankeinhoidon, vangin kotikunnan ja kuntouttavaa toimintaa tuottavien tahojen kanssa sijoitettaessa vanki valvottuun koevapauteen säätiön tuetun asumisen palveluihin.

Projektin asiakastyön tavoitteena oli edistää vapautuvien/vapautuneiden vankien yhteiskuntaan sijoittumista. Vuoden 2010 loppuun mennessä hankkeessa oli 28 asiakasta, joista 27 valvotussa koevapaudessa ja yksi, joka oli sijoitettuna asumispalveluihin rangaistuksen aikaiseen vapauteen. Näiden lisäksi projektissa palveltiin asunnottomana vankilasta Kritsin asumisyhteisöihin vapautuneita. Kaikkiaan asumisyhteisöissä asuneita oli projektin aikana reilusti yli sata vapautunutta vankia, joista koevapaudessa olleita vajaa kolmannes.

Asiakasvirta ja asumisyhteisöjen täyttöaste on saatu säätiön kannalta taloudellisesti kohtuulliseksi ja yhteistyötahoilta tulee tiedusteluja koevapaussijoituksista ja asumisyhteisöpaikoista kiitettävän paljon. Asumisyhteistyön ja yhteistyöverkoston hoitamiseen on kehittynyt tiettyä rutiinia, jota on pyritty säätiön sisällä siirtämään muiden työntekijöiden käyttöön. Projektin ”tuloksina” lasketaan asumisyhteisövaiheesta asumispolulla eteenpäin päässeet asiakkaat. Määrä on ollut asiakkaiden haasteellisuuden huomioiden kohtuullinen. Myös vapautuvia naisvankeja oli sijoitettuna projektin kautta asumispalveluihin.

2. Kohderyhmä

Projektin keskeisimpänä kohderyhmänä oli pääkaupunkiseudulla kirjoilla olevat alle 29 -vuotiaat miesvangit ja koevapauteen sijoitettavat, joiden jäljellä oleva vankeusrangastuksen pituus on enintään puoli vuotta.

3. Projektin yhteistyötahot

Lähimmät yhteistyötahot projektissa olivat säätiön muut hankkeet ja työntekijät. Erityisesti asumisen tuen työryhmän kanssa tehtiin tiivistä yhteistyötä projektin asiakkaiden valintaprosessissa sekä asumispolkujen suunnittelussa ja toteuttamisessa. Tukiasunnoista vastaavien työntekijöiden kanssa suunniteltiin ja toteutettiin asiakkaiden ns. saattaen vaihto -järjestelmää. Siinä tukiasunnoista vastaava asumisohjaaja on tullut asteittain mukaan projektin asiakkaan kanssa tehtävään työhön jo siinä vaiheessa, kun itsenäisempää asumismuotoa solutukiasuntovaiheen jälkeen aletaan suunnitella. Vastaavasti projektin työntekijä ja/tai solutukiasuntojen asumisohjaaja on ollut ”saattaen” mukana asiakkaan siirryttyä tukiasuntovaiheeseen. Työskentelymalli osoittautui kehityskelpoiseksi.

Säätiön Vertaistuki Redis oli myös luonnollinen yhteistyökumppani jo senkin takia, että projektin asiakkaat/ solutukiasuntoasukkaat säännöllisesti käyvät Rediksessä. Yhteistyö oli päivittäistä ja sitä on pyritty entisestään tiivistämään. Tavoitteena on ollut rakentaa toiminnallista yhteisöllisyyttä, johon kaikki säätiön asiakkaat voisivat kiinnittyä. Myös säätiön muiden projektien ja hankkeiden kanssa tehtiin asiakkaisiin liittyvää yhteistyötä.

3.1. Vankeinhoito

Asiakkaita projektiin tuottava taho on ollut Rikosseuraamuslaitos; pääasiassa Etelä-Suomen aluevankilan laitokset, sekä myös Yhdyskuntaseuraamustoimistot (aik. Kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistot). Risen eli vankilan kanssa suunniteltiin myös vapautuminen ja/tai koevapauden sisältö sekä toteutettiin sijoitusten aikainen valvonta. Vapautuvien vankien kotikuntien sosiaalitoimistojen kanssa on suunniteltu ja neuvoteltu projektin tuottaman tuetun asumisen kustannukset ja mahdollinen toimeentulotuki. Päätöstä vankien sijoittamisesta tai valitsemisesta projektiin yhteistyötä tehtiin erityisesti Keravan vankilan ja sen WOP-kuntoutusosaston työntekijöiden kanssa. Muita yhteistyövankiloita olivat Helsingin, Hämeenlinnan, Jokelan, Kuopion ja Riihimäen vankilat, Helsingin avovankilan Suomenlinnan osasto, Vanajan vankilan Ojoisten osasto sekä Etelä- ja Itä-Suomen aluevankiloiden sijoittajayksiköt. Vankiloiden valvontahenkilökunnan kanssa tehtiin yhteistyötä lähinnä valvottujen koevapauksien valvonnassa.

Rikosseuraamuslaitoksen Yhdyskuntaseuraamustoimistojen¹ henkilökunnan kanssa tehtiin asiakkaiden ehdonalaisvalvontaan liittyvää tiivistä yhteistyötä, mm. verkostopalaveria.

Projektikoordinaattori oli säätiön edustajana myös KUVA- ohjelman eli Helsingin avovankilan ja Helsingin sosiaaliviraston välisen Kuntouttavan vankityöohjelman seurantarivissä, jossa ohjelmaa ja sen toimintaa on pyritty kehittämään.

3.2. Yhteistyö kuntien sosiaalitoimen kanssa sekä jatkoasuminen

Muina yhteistyötahoina olivat asiakkaiden kotikuntien sosiaalitoimet, jotka vastasivat projektin asiakkaiden tuetun asumisen kustannuksista. Yhteistyökuntia olivat Helsinki, Espoo, Vantaa, Kerava, Järvenpää, Porvoo, Kajaani, Lohja, Tuusula, Karkkila ja Kirk-

¹ Aik. Kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistot

konummi. Erityisen tiivistä yhteistyötä tehtiin Helsingin kaupungin sosiaaliviraston asunnottomien sosiaalityön (ASTU) henkilökunnan kanssa. Sosiaaliviraston organisaatiouudistuksen takia yhteistyö edellytti tiivistä työtä molemmin puolin, jotta toiminta toteutui parhaalla mahdollisella tavalla. Myös Helsingin sosiaaliviraston työhön kuntoutuksen henkilöstön kanssa aloitettiin yhteistyö.

Yhteistyö Espoon kaupungin kanssa vakiintui osaksi toimintaa. Soluasunnoissa asuvilla espoolaisasiakkailta oli mahdollista saada Espoon kaupungin asunto ja Kritsin tuottama asumisen tuki. Espoolaisasiakkaita etenikin tuetun asumisen polullaan ko. yhteistyömallin mukaisesti: vankila – soluasunnot – tuettu asuminen Espoon kaupungin asunnossa.

Vantaan kaupungin kanssa sopimus taas piti sisällään tuen soluasunnoissa sekä sijoituksen Kritsin omistuksessa oleviin tukiasuntoihin, joihin Vantaa järjesti tarvittavan asumisen tuen. Kritsin asumisohjaajien osalle jäi vuokrasopimusasiat sekä työparina toimiminen tarvittaessa.

Säätiön tukiasuntoasiakkaiden ja siten myös SOAP-projektin asiakkaiden jatkoasumispolkua toteutettiin ja kehitettiin yhteistyössä myös Y-säätiön kanssa. Tavoitteena oli varmistaa asiakkaiden tuettu asumispolku asteittain yhä itsenäisemmässä muodossa solutukiasunnosta säätiön tukiasuntoon ja edelleen Y-säätiön vuokra-asuntoon. Asumispolun alussa, solutukiasuntovaiheessa asiakkaiden tukeminen on hyvinkin tiivistä, ja elämänhallintataitojen karttuessa asiakkaat siirtyvät asteittain itsenäisempään asumismuotoon.

3.3. Päihdehoidollinen yhteistyö

Asiakkaiden päihdekuntoutuksen yhteistyötahoina olivat mm. Omaiset Huumetyön Tukevana ry:n Jälkipolku-ohjelma, Terapiatehdas, Keravan Päihdepysäkki, Tervalammen kartano, Ridasjärven päihdekuntoutus, Diakonissalaitoksen huumepäivystyspoliklinikka, Syväpuroyhteisö, pääkaupunkiseudun A-klinikat ja Kalliolan Avokisko.

Projektin loppuvaiheessa tärkeänä yhteistyömuotona oli Kalliolan päihdetyön Vahvasti tukien -projektin VAHVAT-ohjelma, jonka kanssa tehtiin kumppanuussopimus. Toimintaa suunniteltiin Kalliolan ja Kritsin työntekijöiden yhteistyönä, sekä myös laajemmassa ko. projektin ohjausryhmässä. Vahvasti tukien -ohjelmaan valittiin valvottuun koevapauteen sijoitettavia vankeja, joille Krits tuotti tuetun asumisen palvelut (oma solutukiasuntoyhteisö Kritsin kiinteistössä). Kalliolan VAHVAT-ohjelma tuotti koevapaussijoitusten sisällön, vapauden valmentavan päihdeettömyyttä ja rikoksettomuutta tukevan kuntoutusohjelman. Kritsin asumisohjaajat osallistuvat yhteistyöhön Kalliolan työntekijöiden kanssa käytännön tasolla.

3.3.1. Vahvasti Tukien -projekti – VAHVAT, tuetumman koevapauden pilotti-hanke

Asunnottomat ja päihdeongelmaiset vapautuvat vangit jäävät Vahvat-projektityöntekijä Sointu Tulkin mukaan yleisten sosiaalipalveluiden ja päihdehuollon erityispalveluiden ulkopuolelle. Vapautuvien vankien elämänhallintaa tukevia palveluita ei ole riittävästi saatavilla. Vapautuvien päihderiippuvaisten ja asunnottomien vankien auttamiseen tarvitaan uusia tukimuotoja, joissa huomioidaan vapautumiseen liittyvät erityiskysymykset, päihdekuntoutus ja tukiasuminen. Erityisen tärkeäksi koetaan toimintamallien kehittämi-

nen niin, että vankeusaikana aloitettu kuntoutuminen jatkuu vankeusajan jälkeen. Tämä edellyttää Sointu Tulkin mukaan sitä, että toiminnat muodostavat yhdenmukaisesti toimivan ja vapautumista, päihdekuntoutusta ja asumista tukevan *jatkumon*.

Kolmivuotisen (2009 – 2011) VAHVAT kehittämishankkeen päämääränä onkin katkaista vankilasta vapautuvien asunnottomien päihdeongelmaisten vankien syrjäytymiskierre järjestöjen (Kalliolan Setlementti ja Kriminaalihuollon tukisäätiö) erityisosaamista ja vertaistukea hyödyntävän kumppanuuden avulla. Pää tavoitteena on kehittää asunnottomien vankilasta vapautuvien päihdeongelmaisten vankien tueksi toimintamalli, jossa yhdistetään päihdekuntoutus, vapautumisen tuki, vertaistuki ja tukiasuminen, koevapautta hyödyntäen

Projektin kohderyhmänä ovat päihdeongelmaiset asunnottomat vapautuvat sekä valvotun koevapauteen sijoitetut vangit. Lisäksi hankkeen aikana saatua tietoa ja kokemusta voidaan hyödyntää kehitettäessä erityisryhmille suunnattua tukiasumista ja/tai päihdekuntoutusta. Hankkeella pyritään vaikuttamaan sosiaali- ja päihdehuollon palvelujärjestelmään, niin että tarjottavat palvelut ja tuki huomioisivat paremmin vapautuvien päihdeongelmaisten asunnottomien vankien erityiset tuen ja avun tarpeet. Projektilla pyritään siihen, että vankeusaikana aloitettu päihdekuntoutus ei katkea, vaan jatkuu myös vapautumisen jälkeen niin, että kuntoutuminen ja tukiasuminen muodostavat vuorovaikutteisen kokonaisuuden. Asumisen tuen näkökulmasta tavoitteena on löytää uusia keinoja, jotka parantavat vapautuvien vankien kykyä itsenäiseen asumiseen ja elämänhallintaan.

Projektin konkreettisina tavoitteina on luoda avohoidollinen kuntoutusohjelma, jonka avulla voidaan tukea vankilasta vapautuvan päihdeongelmaisen vangin elämänhallintaa ja yhteiskuntaan integroitumista. Yhtenä tavoitteena on myös luoda kumppanuuden avulla vankilasta vapautuville päihdeongelmaisille intensiivisen tuen malli, jossa yhdistetään päihdekuntoutus, vertaistuki ja tukiasuminen. Näiden pohjalta on tavoitteena sitten mallintaa järjestöjen erityisosaamisen kokoava toiminta vapautuvien päihdeongelmaisten vankien syrjäytymiskierteen katkaisemiseksi. Tavoitteena on, että vapautuva päihdeongelmainen vanki siirtyy vankilasta asumisyhteisöön. Asiakas on jo vankilassa ollessaan kiinnittynyt kuntoutusohjelmaan, joka jatkuu vapautumisen jälkeen. Kuntoutusohjelman tuella tavoitellaan parempia arjen- ja asumisenhallinta keinoja sekä päihteetöntä ja rikoksetonta aikaa.

Kalliolan projektityöntekijät ja Kriminaalihuollon tukisäätiön asumisohjaajat valitsevat yhdessä toiminnan piiriin tulevat asiakkaat. Arviointia tehdään jo vankeusaikana yhteistyössä vankiloiden työntekijöiden kanssa. Vapautumisen jälkeen asiakkaat siirtyvät tukiasuntoihin ja aloittavat samanaikaisesti päihdekuntoutuksen. Päihdekuntoutuksen alkuvaiheen tavoitteena on varmistaa kuntoutumisen jatkuminen sekä ennaltaehkäistä retkahduksia. Kalliolan projektityöntekijät ja Kriminaalihuollon tukisäätiön tukiasumisohjaajat muodostavat tiimin, joka yhteistyössä toteuttaa ja arvioi toimintaa. Kalliolan jatkohoitoyksikössä asuvista asiakkaista ja Kriminaalihuollon tukisäätiön Redis-toiminnassa mukana olevista voidaan rekrytoida vertaistukijoita toiminnan piirissä oleville. Kaikille hankkeessa mukana oleville tarjotaan myös mahdollisuus Kalliolan ja Kriminaalihuollon tukisäätiön muihin palveluihin, kuten perhetyön palveluihin, velkatilanteen selvittämiseen, päihteettömään harrastustoimintaan osallistumiseen, kriminaaliasiamiestoiminnan palveluihin ja oppimisvaikeuksien kuntouttamiseen.

Projektityöntekijä Sointu Tulkin mukaan projekti on lähtenyt käyntiin hyvin. Hakemuksia on ollut noin 40, joista kuntoutuksen on aloittanut 11. Projektiin valikoituneita asiakkaita on ollut noin 30, mutta syystä tai toisesta koevapauden valmistelu on katkennut erinäisiin rikkomuksiin ennen kuntoutuksen alkua. Hakijoista suurin osa on ollut helsinkiläisiä, 5 espoolaista, 5 vantaalaista ja muutama Tuusula / Järvenpää akselilta. Yksi on antanut positiivisen seulan, jolloin koevapaus keskeytyi, kaksi jatkanut heillä koevapauden jälkeenkin. Vaikka projektiin on alun perin hakeutunut motivoituneimpia vankeja, asiakas-kunta on silti hyvin haasteellista ja se on näkynyt työskentelyssä projektin aikana.

Koevapausaika mennyt kaikilla pääsääntöisesti todella hyvin, mutta sen jälkeen tilanne usein muuttuu. Vapautumiskohtaa Sointu Tulkki pitää suurena riskikohtana ja siihen he ovat pyrkineet vaikuttamaan. Tästäkin syystä he kokevat pidemmän koevapauden parhaimmaksi vaihtoehdoksi asiakkaan jatkokuntoutumisen kannalta.

Vangit aloittavat Vahvoissa käymisen jo vankila-aikana, joskus jopa 3kk aikaisemmin, mutta Sointu Tulkin mukaan yksikin kuukausi riittäisi sitouttamaan asiakkaat, etteivät he kuitenkaan ehtisi ”leipääntymään” samojen asioiden parissa. Projektin työntekijät myös toivoisivat hakemuksien saapuvan hyvissä ajoin, mielellään 9kk ennen koevapauden alkua, jotta kontakti ja valmistelu-aika muodostuisivat pidemmiksi.

Työntekijät arvioivat ja haastattelevat asiakkaat yhteistyössä Kritsin asumisohjaajien kanssa. He kokevat valintojen tekemisen joskus vaikeaksi, koska aina välillä parhaiten pärjää se, josta ei olisi ikinä uskonut ja toisin päin. Toki jonkin verran valintaa voi pohjata tiettyihin, toimiviksi koettuihin kriteereihin, mutta yllättäjiäkin siis löytyy.

Asiakkaita ei myöskään tunnu riittävän niin paljon kuin olisi mahdollisuus vastaanottaa, järjestelmä ei syötä tällä hetkellä tarpeeksi. Tähän he pyrkivät vaikuttamaan mm. tiedottamalla paremmin ja toivovat myös vankiloiden taholta Vahvat-sijoitusta rangaistusajan- ja vapautumissuunnitelmiin jo nykyistä aikaisemmin. Asiakkaiden vähäisen määrän vuoksi he ovat joutuneet miettimään, kuinka paljon ihmiset vankiloissa ylipäätään halua- vat hoitoon, koska päihitteettömät ym. osastotkaan eivät aina täyty. Projektityöntekijät ovat myös pohtineet, olisiko heillä mahdollisuutta ottaa mukaan muitakin asiakkaita projektin varsinaisen kohderyhmän ulkopuolelta, esim. pantarangaistukseen tuomittuja tai sellaisia koevapausvankeja, jotka on sijoitettu omiin asuntoihinsa.

Tulevaisuus vaikuttaa kuitenkin valoisalta, koska tarvetta uusien käytäntöjen löytämiseen on laajalti. Vahvat on vasta pilottihanke, jossa etsitään hyvää tasapainoa siihen, mitä hankkeelta odotetaan ja mitä työmuotoja siinä kehittyi. Yksi tulevaisuuden tavoitteista on toiminnan tuotteistaminen ja sen mahdollinen vakinaistaminen.

Koevapausjärjestelmän osalta heitä on mietityttänyt mm. kuntalaisuuskysymys, jonka suhteen sosiaalitoimet ovat todella tiukkoja. Kotikuntaa ei voi muuttaa vankeusaikana, eikä helposti sen jälkeenkään ja kuntien tulee sopia kaikki vaihdokset keskenään. Erään asiakkaan tapauksessa kunnat riitelivät niin kauan koevapauden maksuista, että asiakas ehti jo vapautua, ilman koevapautta.

Toinen mietityttänyt asia on koevapauden ehdottomuus. Mikäli asiakkaan osalta tulee pienikin rike, hän on saanut heti passituksen kivitaloon, eli koevapaus loppuu siihen. Sama käytäntö näkyy valmisteluvaiheessa. Vahvat-projektissa onkin mietitty jonkinlaista inhimillisyyttä asiaan: vaikka asiakkaalle tulisi jokin pieni ”kupru” matkaan, olisi silti

mahdollisuus päästä joillain toimilla takaisin systeemiin. Tällainen tilanteen huomiointi on kuitenkin mahdollista koevapauden rakenteissa. Myös eri asiakkaiden kohdalla erilaiset valvontakäytännöt on koettu epäoikeudenmukaisiksi, toivottaisiin yhtenäisempää käytäntöä kaikille; alussa tiukempia ja siitä asteittain höllentyvämpiä.

3.4. Valvontajärjestelyt

Erityisesti koevapaussijoitusten edellytyksenä on toimitilojen riittävä valvonta niin, että asuintiloihin kulkua kyetään riittävästi valvomaan myös iltaisin, öisin ja viikonloppuisin, jolloin henkilökuntaa ei ole paikalla. Projektikoordinaattori vastasi valvontajärjestelmän suunnittelusta ja ylläpidosta ja tarvittavasta yhteistyöstä vartiointiyrityksen kanssa. Yöaikaisen vartiointikäytien lisäksi käytössä oli kulutilojen kameravalvonta sekä ovien rekisteröivä avainkorttijärjestelmä.

3.5. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma – PAAVO

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma (PAAVO) oli tervetullut lisä projektin uusina mahdollisuuksina yhteistyön kasvattamiseen. Projektissa tutustuttiin ”PAAVO-kuntien” vaihteleviin käytäntöihin vapautuvien vankien asumisratkaisuihin. Ohessa esitetään yhteenvedot kuntakohtaisesti tehdyistä selvityksistä.

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman tavoitteena on, että pitkäaikaisasunnottomuus puolittuu vuoteen 2011 mennessä. Ohjelma on kokonaisuus, jossa yhdistetään sekä asuntojen hankinta että riittävien asumisen tukipalvelujen turvaaminen. Paavo-kuntia oli kahdeksan: Helsinki, Espoo, Vantaa, Joensuu, Kuopio, Lahti, Oulu ja Turku.

Pitkäaikaisasunnottomien vähentämishjelmaan liittyi rikosseuraamusviraston Oma kotihanke. Siinä tuotetaan toimivia paikallisia ja asiakaskohtaisia käytäntöjä asunnottomien vankilasta vapautuvien ja kriminaalihuollon asiakkaiden tuettuun asuttamiseen yhteistyössä kunnan ja palveluja tuottavien järjestöjen kanssa. Kunnat vastaavat asumisen ja tukipalveluiden järjestämisestä, Rikosseuraamusvirasto osallistuu hankkeen koordinointiin ja tarjoaa siihen rikosseuraamusalan erityisiantuntemusta.

Tavoitteena oli tukea kaupunkien ja Risen alueyksiköiden toimenpiteitä, joilla tuotetaan toimivia paikallisia ja asiakaskohtaisia käytäntöjä asunnottomien vankilasta vapautuvien ja kriminaalihuollon asiakkaiden tuettuun asuttamiseen. Toisena tavoitteena oli tuottaa ja edelleen välittää rikosseuraamusalalla, kunnissa ja eri yhteistyökumppanien parissa hyödynnettäväksi käytännössä toimivia vankeinhoidon, kriminaalihuollon ja eri toimijoiden yhteistyömalleja.

Liitteessä 3. tarkastellaan kyseisiä kuntia koevapauden liittyvän toiminnan kautta. Pääkaupunkiseutua (Helsinki, Espoo, Vantaa) ei käsitellä erikseen, koska sinne vapautuvien vankien kuntouttava asumispolku menee pääsääntöisesti Kritsin tai yleisesti kaikille tarjolla olevien palveluiden kautta.

4. Projektin kulku

4.1. Projektin eteneminen ensimmäisen toimintavuoden aikana

Projektin koordinaattori aloitti työnsä 1.6.2007. (Työtä projektin valmistelussa ja käynnistämässä oli tehty paljon jo ennen tätä, mm. alustavat ensimmäisten asiakkaiden sijoitus-sopimukset oli neuvoteltu vankeinhoidon kanssa.) Ensimmäisellä viikolla käytiin projektin aloitukseen liittyvä yhteispalaveri säätiön, WOP-kuntoutusohjelman ja Jälkipolku-ohjelman edustajien kesken. Projektin ensimmäinen viikko oli tiivistä työskentelyä projektin ensimmäisten asiakkaiden vastaanoton valmistelussa, toiminnan suunnittelussa ja viikko-ohjelmien laatimisessa. Projektin alkuvaihe oli myös koordinaattorin perehdytystä, säätiön työntekijöihin ja toimintaan tutustumista sekä työhön orientoitumista.

Kesäkuussa rekrytoitiin projektin tueksi tuntityöntekijä tehtävänänsä suunnitella ja toteuttaa asumisyhteisöjen asiakkaiden päihteetöntä yhdessäoloa ja sosiaalista kuntoutumista. Työaika suunniteltiin sijoittumaan iltoihin ja viikonloppuihin, (pe ja la illat). Iltatyöntekijän yhdyseshenkilö säätiössä oli projektikoordinaattori. Iltaohjaaja aloitti työnsä heinäkuun alussa. Toiminta onnistui lisäämään asiakkaiden ja yhteisöjen yhteisöllisyyttä, ja asiakkaiden osallistuminen toimintaan samalla lisääntyi vuoden loppua kohti. Yhteistyö iltaohjaajan ja projektikoordinaattorin välillä koettiin hyvin toimivaksi.

Syksy oli projektin rakentamisen, suunnittelun ja kehittämisen aikaa, säätiön työyhteisöön integroitumista, yhteistyösuhteiden ja -verkoston rakentamista sekä yksilöllistä asiakastyötä ja ohjausta.

Kesän ja syksyn aikana säätiön kiinteistön kameravalvontajärjestelmän täydennystä suunniteltiin lähinnä yhteisöissä asuvien projektin asiakkaiden riittävän valvonnan turvaamiseksi (rangaistuksenaikaisissa sijoituksissa ja koevapauksissa vankeinhoitolaitos edellyttää riittävää valvontaa). Kameravalvontajärjestelmä saatiin rakennettua ja otettiin käyttöön vuoden lopulla.

Suunnitelmia valvonnan täydentämiseksi tehtiin myös vartiointiliikkeen käyttämisestä ja säätiön oman takapäivystysjärjestelmän (ilta- ja viikonloppuaikoina) organisoimisesta.

Asiakkaiden päihdevalvonta tapahtui huumeseuoloin (Diakonissalaitoksen ”Kurvi”), sekä tarvittaessa alkometripuhallutuksilla.

Ammattikorkeakoulu Laurean kolmannen vuoden opiskelija suoritti opintoihinsa liittyvän syventävän harjoittelun Kriminaalihuollon tukisäätiössä ajalla 29.10–21.12.2007. Harjoittelun ohjaajina säätiössä toimivat Sijoitus ohjattuun asumiseen -projektin projektikoordinaattori ja Asumisen tuki -projektin asumisohjaaja. Harjoitteluun kuului käytännön asiakastyötä säätiön asumisyhteisöissä ja tukiasunnoissa sekä Vertaistuki Rediksessä, verkostoyhteistyöhön liittyviä käyntejä mm. Vantaan, Riihimäen ja Keravan vankiloihin, Helsingin kaupungin asunnottomien sosiaalipalveluihin, Sininauhasäätiöön ja Syväpuroyhteisöön. Harjoittelun ohjaus oli opiskelijan ja oppilaitoksen edustajan kanssa tavoitteiden asettamista harjoittelulle, työhön perehdyttämistä, ammatillisen kasvun tukemista ja työn arviointia. Kaikki osapuolet kokivat harjoittelujakson erittäin mielekkäänä ja hyödyllisenä.

4.2. Projektin eteneminen toisen toimintavuoden aikana

Projektin toimintaa suunniteltiin ja ohjattiin kehityskeskusteluihin, joita käytiin projekti-koordinaattorin ja kehittämispäällikön kesken. Myös säätiön toiminnanjohtaja osallistui projektin kehittämiseen.

Ensimmäisen projektivuoden kokemusten perusteella ongelmalliseksi oli osoittautunut resurssien puute ja kohdentaminen. Projektikoordinaattorin työaika oli pitkälti kulunut asumisyhteisöihin liittyvään päivittäiseen työhön: Valvontatyö (yhteisöjen sääntöjen, mm. siisteyden noudattamisen ja päihteettömyyden valvonta, kameravalvonta, yhteistyö vartiointiliikkeen ja vankilahenkilöstön kanssa), asiakastyö (oleellisten verkostopalaverien, haastattelujen ja keskustelujen lisäksi myös sisäänmuuttojen ja uloskirjoitusten käytäntöjen hoitaminen, myös niihin ajoittain liittyvine järjestyksenpitotilanteineen) sekä kiinteistöön liittyvä työ (mm. avainkannan ylläpito ja hallinta, hälytinjaestelmien ylläpito ja tarkastus, kalusteiden ja tarvikkeiden hankkiminen, sekä myös siivoustyö esim. uloskirjoitusten yhteydessä ja tähän liittyen huoneistojen tyhjentäminen ja poismuuttaneiden omaisuusvaraston hoitaminen jne.). Asiakasryhmäkin oli ajoittain ollut erittäin haasteellista; vankeinhoitolaitos osoitti säätiötä ja projektia kohtaan luottamusta sijoittamalla projektiin vankeja, jotka vaativat erityistä panostusta asiakastyöhön.

Muun muassa kaiken edellä mainitun (sinänsä tärkeän ja välttämättömän) työn lisäksi projektin keskeisimpään sisältöön, varsinaiseen kehittämistyöhön jäi riittämättömästi aikaa ja resursseja. Myös projektikoordinaattorin työtilan sijainti Vertaistuki Rediksen yhteydessä muodostui osin ongelmalliseksi. Toisaalta se oli asiakastyön kannalta ihanteellinen; asiakkaat kävivät usein Rediksessä (heitä siihen kehoitettiin ja/tai sitä heiltä edellytettiin) ja samalla he pystyivät käymään keskusteluja tai hoitamaan asioitaan projektin työntekijän kanssa. Toisaalta ongelma oli se, että kehittämistyön kannalta, joka vaatii ainakin ajoittain rauhallista työtilaa ja aikaa, projektikoordinaattorin työtila oli toimimaton. Kehittämistyöhön keskittyminen osoittautui käytännössä mahdottomaksi Rediksen erittäin hyvin toimivan yhteisöllisyyden ja jatkuvan ”liikenteen” vuoksi, tiloissa kuitenkin asioi myös paljon muitakin kuin asumisyhteisöjen asukkaita.

Asumisyhteisöjen päivittäisen työn hoitaminen edellytti lisäksi päivittäistä läsnäoloa ja reagoitua jatkuvasti vaihtuviin asumisyhteisöjen tilanteisiin ja tapahtumiin. Projektin kehittämistyö puolestaan edellyttää työntekijän ainakin ajoittaisia ”poissaoloja”, mm. palavereja ja käyntejä yhteistyötahojen luona, asiakkaiden haastatteluja laitoksissa ja parhaimmillaan myös mahdollisia tutustumiskäyntejä projektin kehittämiseksi jne. Kahden edellä mainitun kokonaisuuden yhtäaikaista hoitaminen siis osoittautui yhdelle työntekijälle (kahden ensimmäisen projektivuoden kokemusten perusteella) käytännössä mahdottomaksi tehtäväksi.

Edellä mainittuun ongelmaan kiinnitettiin kevään kehityskeskusteluissa erityistä huomiota. Ratkaisuksi suunniteltiin, että syksyllä 2008 oppisopimus-asumisohjaajana aloittavan työntekijän tehtävien pääpaino olisi asumisyhteisöihin liittyvässä työssä. Näin projekti-koordinaattorin resurssit ja aika olisivat paremmin käytettävissä varsinaiseen kehittämistyöhön. Myös rauhallisemman työtilan järjestämiseksi tehtiin suunnitelmia (nykyisen työtilan rinnalle käytettäväksi tarvittaessa ”kirjoituspöytätyötä” varten). Toteutuessaan järjestelyissä määriteltiin luonnollisesti siirtymäaika; esim. oppisopimustyöntekijän perehdyttämisessä kuluu oma aikansa. Suunnitellut muutokset kuitenkin loivat edellytykset projektin täysipainoisemmalle kehittämistyölle.

Syyskaudella säätiössä kehittämispäällikön johdolla aloitettiin projektityötä tukeva ja edistävä ”kehittämisseminaari”, johon osallistuivat kaikki säätiön kehitysprojektien työntekijät. Tavoitteena oli mm. kokemuksia jakamalla yhdessä seurata ja edistää kunkin projektihankkeen työtä ja toimintaa. Seminaari jatkoi toimintaansa myös vuonna 2009.

Projektikoordinaattorille järjestettiin myös työnohjaus. Työnohjauksia oli sekä yksilöettä ryhmämuotoisena asumisen tuen työryhmälle. Työnohjaus koettiin välttämättömäksi työn sisällön kehittämisen ja työssä jaksamisen kannalta.

4.3. Projektin eteneminen kolmannen toimintavuoden aikana

Vapautumassa olevat ja jo vapautuneet vangit valittiin projektiin ja tuettuun yhteisöasumiseen hakemus- ja haastattelumenettelyn kautta. Valintaprosessissa tehtiin tiivistä yhteistyötä myös vankeinhoidon, kriminaalihuollon ja hakijoiden kotikuntien sosiaalitoimen henkilöstön kanssa. Sijoituksista valvottuun koevapauteen ja rangaistuksenaikaiseen kuntoutukseen päättää vankila, jonka kanssa säätiö ja vangin kotikunta tekevät sijoitussopimuksen. Myös päivätoimintaa tuottavien tahojen kanssa aloitettiin yhteistyö jo vapautumista suunniteltaessa.

Projektin asiakkaat sijoitettiin pääsääntöisesti asumaan säätiön Kinaporin kiinteistön neljään asumisyhteisöön², jossa kussakin on neljä asiakaspaikkaa. Asumisyhteisöpaikat olivat maksusitoumusperusteisia, ja vuoden 2009 alusta tuetun asumisen vuorokausimaksu yhteisöissä oli 47 €. Maksusitoumukset tulivat asiakkaiden kotikuntien sosiaalitoimelta. Yhteisöasumisessa projektin asiakkailta edellytetään päihteettömyyttä ja rikoksettomuutta.

Vuoden 2009 alkupuoliskon merkittävin yksittäinen tapahtuma oli kolmannen asumisyhteisön (Kinaporinkatu 2A 10) käyttöönotto helmikuussa 2009. Käyttöönoton organisoinnista vastasi projektikoordinaattori. Tarve asumisyhteisöpaikkojen lisäykseen syntyi Vankeinhoitolaitoksen kiinnostuksesta säätiön asumisyhteisöjä kohtaan valvottujen koevapaauksien toteuttamisessa. Pian kolmannen yhteisön käyttöönoton jälkeen yhteisöjen kaikki asiakaspaikat olivat täynnä (näistä sijoituksia valvottuun koevapauteen 6/12 asiakaspaikkaa), ja alustavasti alettiinkin etsiä mahdollisuuksia ottaa käyttöön vielä neljäs asumisyhteisö. Tarvetta neljännelle yhteisölle näytti edelleen olevan nimenomaan koevapaussijoituksia varten.

Alkusyksystä 2009 alettiin suunnitella ja organisoida neljännän asumisyhteisön käyttöönottoa. Päävastuu työstä oli projektikoordinaattorilla, mutta koko asumisen tuen työryhmä kuten myös kiinteistötyön ryhmä osallistui aktiivisesti uuden yhteisön rakentamiseen. Asumisyhteisö Kinaporinkatu E48 otettiin käyttöön juhlallisilla avajaisilla syyskuun alussa.

Neljällä asumisyhteisöllä säätiöllä on paremmat valmiudet vastata vankeinhoidon tarpeisiin sekä molempien yhteisiin tavoitteisiin eli suunnitelmalliseen vapauttamiseen myös valvottua koevapautta hyödyntäen. Asumisyhteisöjen kumulatiivinen täyttöaste vuonna 2009 oli 64,8 prosenttia.

2) Vuoden 2010 alusta alkaen on käytetty termiä ”asumisyksiköt”.

Yhteistyötahoilta on koko projektin ajan tullut tiedusteluja mahdollisuudesta sijoittaa naisvankeja valvottuun koevapauteen säätiön asumispalveluihin. Tätä ei käytännössä ole tähän asti voitu toteuttaa, koska naisille ei ollut mahdollista osoittaa omaa asumisyhteisöä, ja myös säätiön tukiasunnot olivat olleet täynnä. Vuoden 2009 joulukuun puolivälissä kuitenkin lopulta toteutui ensimmäinen naisvankin sijoittaminen valvottuun koevapauteen Kriminaalihuollon tukisäätiöön Vanajan avovankilasta. Asiakas asui säätiön tukiasunnossa, ja hänen lähityöntekijänsä oli tukiasuntojen asumisohjaaja. Naisvankien kohdalla projektikoordinaattori vastasi lähinnä koevapauden valmisteluista säätiön osalta sekä yhteistyöstä vankeinhoidon kanssa.

Projektikoordinaattorin työaika oli vuoden 2009 loppupuoliskolle asti pitkälti kulunut asumisyhteisöihin liittyvään päivittäiseen valvonta- ja asiakastyöhön sekä kiinteistöhoitoon. Asiakaskuntakin oli ajoittain ollut erittäin haasteellinen. Voidaan sanoa, että Vankeinhoitolaitos oli osoittanut säätiötä ja projektia kohtaan luottamusta sijoittamalla projektiin vankeja, jotka ovat vaatineet erityistä panostusta asiakastyöhön. Yhteistyökäytäntöjä kuitenkin pystyttiin rakentamaan ja kehittämään. Koevapauteen sijoitettujen määrä asumisyhteisöissä kasvoi ja yhteistyöhön tuli jo tietynlaista rutiinia. Toisaalta oli havaittavissa, että yhä edelleen vankiloissakin oli suuria eroja valmiuksissa ja ehkä jopa tahdossa valmistella ja toteuttaa valvottuja koevapauksia. Erot olivat nähdäkseni olleet paitsi laitos- myös työntekijäkohtaisia. Osin tähän lienevät vaikuttaneet suuret muutokset vankeinhoidon organisaatiossa, ja sen mukanaan tuoma epävarmuus.

Elokuussa 2009 rekrytoitiin säätiöön uusi työntekijä asumisyhteistyöhön. Hän pääsi varsin pian perehdytyksen jälkeen kiinni työn rutiineihin ja integroitui osaksi asumisen tuen työryhmää. Tämä mahdollisti projektikoordinaattorin keskittymisen painokkaammin projektin kehittämistyöhön.

4.4. Projektin eteneminen neljännen toimintavuoden aikana

Alkuvuodesta 2010 solutukiasuntotyöhön rekrytoitiin uusi työntekijä, joten ko. asumisvaiheessa kevään ajan työskenteli asumisohjaajatyöpari. Tälle työparille kyettiin siirtämään SOAP-projektin koordinaattorin kehittämiä ja toteuttamia toimintamalleja ja työtapoja. Projektin toimintamalleja on siis juurrutettu säätiön sisällä ja yhteistyöverkostossa, asteittain perehdyttämällä ja konsultoimalla. Asumisohjaajatyöpari vastaa nyt solutukiasunnoissa³ tehtävän työn kokonaisuudesta: mm. vankiloissa tehtävästä tiedottamisesta, yhteistyöverkostossa tehtävästä valmistelu- ja suunnittelutyöstä ja verkostopalavereista, asukasvalintaprosesseista, kiinteistöihin liittyvästä työstä, yksilöllisestä asiakastyöstä, hallinnollisista töistä ja asiakastilastoinneista. Ko. työnjakoa suunniteltiin kevään aikana myös työryhmän yhteisessä työnohjausprosessissa, johon myös säätiön kehittämispäällikkö osallistui. SOAP-koordinaattori kuitenkin edelleen osallistui vuonna 2010 perustetun TUPA-työryhmän kokouksiin ja palavereihin ja tarpeen mukaan myös käytännön toimintaan.

Yhteistyö Kalliolan Vahvasti tukien eli VAHVAT-projektin kanssa käynnistyi myös käytännön työn tasolla. Asiakkaita sijoitettiin valvottuun koevapauteen ko. kuntoutusohjelmaan, ja Krits tuotti sijoitusten asumispalvelut. Ohjelman asiakkailta on Kinaporin kiinteistössä oma solutukiasuntoyhteisönsä, ja kumppanuusyhteistyö sekä toiminta kokonai-

³ Aik. asumisyhteisöt/ asumisyksiköt

suudessaan ovat vaikuttaneet erittäin lupaavilta. SOAP-koordinaattori jatkoi toiminnan kehittämistä VAHVAT-projektin ohjausryhmässä.

Vaikuttamistyötä TUPA-työryhmän rekrytointien myötä päästiin tekemään enemmän. Erityisesti valvotun koevapausjärjestelmän puolesta puhuminen ja yhteistyötoimintatapojen edelleen kehittäminen yhteistyöverkostoissa jatkui. (Mm. vierailupuheenvuoro OMA KOTI-hankkeen paikallisessa seurantaryhmässä.)

Projektin toiminnan, kokemusten ja tulosten dokumentointia suunniteltiin erityisesti projektin loppuraporttia ajatellen. Mahdollisimman laajan ja kattavan palautteen saamiseksi projektin yhteiskumppaneilta toteutettiin heille suunnattu sähköinen Webropol-kysely. Kyselyyn vastattiin varsin aktiivisesti ja paneutuneesti, ja siitä tehtiin yhteenveto analysoitavaksi tähän projektin loppuraporttiin. Keväällä toteutettiin Kritsiin valvottuun koevapauteen sijoitettuna olleiden asiakkaiden haastatteluja, joita analysoimalla saatiin dokumentoitua myös asiakkaiden kokemuksia projektista. Koko hankkeen aikana projekti-koordinaattorina toiminut Jorma Uhtakari siirtyi toiseen työpaikkaan marraskuussa 2010 ja hankkeeseen siirtyi väliaikaisesti Kritsin asumispalvelukoordinaattori Mia Juselius toteuttamaan projektin loppuun huhtikuuhun 2011. Hänen pääasiallisena tehtävänä oli loppuraportin lisäksi levittää ja juurruttaa projektin kokemuksia ja tuloksia yhteistyöpala-vereissa eri koevapauksiin liittyvissä paikoissa (erityisesti valvottujen koevapauksien osalta). Samalla hän keräsi koevapauksia järjestävien tahojen kokemuksia vielä tarkemmin ja yksilökohtaisemmin loppuraporttia varten.

5. Projektin asiakkaat ja heidän elämäntilanteensa

Projektin keskeisimpänä kohderyhmänä ovat olleet pääkaupunkiseudulla kirjoilla olevat miesvangit, joiden jäljellä olevan vankeusrangaistuksen pituus on enintään puoli vuotta. Projektin asiakkaiksi ovat voineet hakeutua myös vapautumassa olevat vangit sekä vankilasta jo vapautuneet kriminaalihuollon tai kuntoutuksen piirissä olevat henkilöt. Päivätoiminta ja muu tukiverkosto on pyritty rakentamaan samankaltaiseksi kuin vankeinhoiton sijoittamilla asiakkailla.

5.1. Asiakkaiden esittely:

Koevapauteen sijoitettuja asiakkaita on ollut vuosien 2007–2010 aikana yhteensä 28. Vuonna 2007 sijoituksia oli vain yksi. Vuonna 2008 koevapaussijoituksia oli jo kolme, vuonna 2009 kaksitoista ja vuonna 2010 13. Määrä nousee paljon suuremmaksi, jos huomioidaan kaikki ne, kenelle koevapautta on ehditty suunnitella, mutta jotka eivät syystä tai toisesta koskaan päätyneet sitä suorittamaan Kritsin asumisyksiköihin. Projektin toteuttamisvuosina asumisyksiköissä on kaikkiaan asunut yli sata asiakasta, mutta raportin kohderyhmäksi on valikoitu lähinnä koevapaudessa olevat, joten asiakasprofiilin avaamisessa onkin tarkoitus keskittyä heidän tilanteeseensa.

Asiakkaita voidaan myös tyypitellä; se saattaa tuntua raadolliselta, mutta kuvaa asiakkaiden profiilia palveluihin kiinnittymisessä. Tässä raportissa heitä esitellään kolmen erilaisen asiakastyypin mukaan, joita ovat *kokeilijat*, *edistyvät ja onnistujat*.

”*Kokeilijat*” on enemmänkin diplomaattinen ilmaus ja tarkoittaa niitä asiakkaita, jotka ovat sotkeneet asiansa lähes välittömästi asumaan tullessaan ja tai jopa ennen asumisen

aloittamista. He saattavat asua solussa kaksi tuntia tai viikon, kuitenkin hyvin vähän aikaa. Suurin syy asumisen päättymiseen ovat olleet päihteet, eli asiakas on retkahtanut melko lailla heti alussa, eikä ole ollut halukas katkaisemaan päihteiden käyttöään. Heitä on pyritty ohjaamaan hoitoon, mutta mikäli motivaatio siihen ei ole riittänyt, asiakas on jouduttu uloskirjoittamaan. Koevapaudessa olevat ovat harvoin epäonnistuneet ja retkahtaneet, ainakaan koevapauden aikana. Sen jälkeen tilanne on saattanut muuttua, mutta pääsääntöisesti tähän asiakasryhmään kuuluvat enemmänkin ne solujen asiakkaat, jotka eivät tule koevapauden kautta. Tämä kertoo myös sen, että koevapaus on toimiva työväline vapautuvien vankien asuttamisessa.

Muita syitä asumisen pikaiselle alkuvaiheen päätökselle on ollut mm. asunnon saaminen muualta, tyttöstävän/sukulaisen tms. luokse muuttaminen tai kiinni jääminen joko jostain vanhasta tai tuoreemmasta rikoksesta.

Toisena ryhmänä ovat ”*edistyneet*”, joka on määrällisesti suurin asiakasryhmä. He ovat niitä, jotka ovat saaneet jo jonkin verran kokemusta päihteettömyydestä, rikoksettomuudesta ja itsenäisestä elämisestä ja olemisestakin, vaikka esim. tukiasuntoa suunniteltaessa/siihen siirryttäessä ovatkin sitten pudonneet. Heidän elämänsä on usein saatu päällisin puolin aika hyväänkin järjestykseen, he ovat tehneet paljon työtä asioidensa eteen ja asuminen on mennyt pienempiä kompurointeja lukuun ottamatta hyvin. Päihdeongelma ei kuitenkaan tällä asiakasryhmällä pysy helposti aisoissa, vaikka heillä olisikin joku päihdeettömyyttä tukeva taho mukanaan. Jokaisen asiakkaan kanssa on kuitenkin tehty päihdeongelman arviointi sekä suunnitelma päihdeettömyyden ylläpitoon, ja jokaisen kanssa on pyritty miettimään toimiva retkahdussuunnitelma.

Usein kevyt avohoito ei kuitenkaan ole riittävää tämän asiakaskunnan suhteen ja laitoshoidon motivaatio ei riitä. He saattavat pysyä kuivilla pitkäänkin, mutta suurin osa joutuu ongelmiin päihteiden käytön kanssa asumisen aikana. Suuri osa heistä ei saa tilannetta hallintaan, mutta joku osa on sen suhteen onnistunutkin. Tähän ovat vaikuttaneet usein asiakkaan aiempi päihdetausta, hoitotausta, henkilökohtaiset valmiudet sekä läheisten tuki.

Hyvin usein olemme projektin aikana törmänneet ilmiöön, että asiakkaalla menee hyvin koko soluvaiheen ajan. Häntä ryhdytään valmistelevaan tukiasuntoon, asuntoa käydään katsomassa, vuokrasopimus allekirjoitetaan ja muuttoon liittyvät asiat alkavat olla hoidettuna. Tässä vaiheessa asiakas kuitenkin usein retkahtaa, eikä jatkoasuminen ehdi edes alkaa. Tämä ilmiö on mietityttänyt työntekijöitä, koska asiakkaalla saattaa olla ensimmäistä kertaa elämässään asiat hyvin, eikä hän kuitenkaan pysty kestäväseen tilannetta. Työntekijät ovat pohtineet tämän johtuvan jonkinlaisesta onnistumisen pelosta, rima-kauhusta, jota asiakas vaikuttaa tuntevan. Asiakas ei ole tottunut onnistumaan ja yllätyksenä itselleen hän onnistuu, eikä kestäkään sitä. Tästä puhutaan nykyisin myös asiakkaalle itselleen hyvissä ajoin, etteivät kyseiset tuntemukset tulisi yllätyksenä ja asiakas osaisi valmistautua siihenkin mahdollisuuteen. Koevapaudessaakin suuri kynnys on koevapauden päättymisessä, sen jälkeen vasta punnitaan asiakkaan todellinen tilanne ja jatkoasuminen.

”*Onnistujat*” ovat niitä asiakkaita, jotka asumispolullaan etenevät ja näyttävät jatkavan elämäänsä ilman vankilaan palaamista. Solujen kautta heitä on melko pieni prosentti, mutta aina silloin tällöin koko asumispolun kautta tullut asukas pääsee tukiasuntoon asti ja sieltä Y-säätiön normaaliin jatkoasumiseen. He ovat niitä asiakkaita, joilla on saattanut olla ”kupruja” matkassa, mutta he ovat niistä huolimatta onnistuneet selvittämään ongel-

mat ja jatkamaan asumista. Monet heistä ovat saattaneet olla työelämässä tai opiskella, osa käy NA- ja AA-ryhmissä, heillä on päihteettömyyttä sekä rikoksettomuutta tukevia verkostoja ja läheisiä ihmissuhteita.

5.2. Valvottuun koevapauteen vapautuneiden haastattelut

Kaikki haastateltavat ovat olleet sijoitettuina valvottuun koevapauteen. Koevapaus on ollut haastattelujen perusasetelmana ja perusteluna; haastattelujen tarkoitus on tuoda esiin asiakkaiden kokemus ko. sijoituksista eli saada heidän oma äänensä kuuluviin.

Haastatteluja tehtiin kolmelle asiakkaalle, joten otos ei ole kovin suuri, eikä siitä voida tehdä mitään laajempia johtopäätöksiä. Osa koevapauden (ja jatkonkin) hoitaneista ei halunnut enää palata ”vanhoihin juttuihin”, eikä kaikkia siksi edes yritettykään saada haastateltaviksi. Koevapauden keskeyttäneet olisivat olleet ehkä se mielenkiintoisin asiakasryhmä, mutta heitä on ollut mahdoton tavoittaa. Itse haastattelu oli kuitenkin laaja ja perusteellinen, joten näiden kolmen asiakkaan oma kokemus välittyi niistä melko hyvin ja siksi ainakin jonkinlaista suuntaa niiden pohjalta voidaan nostaa tarkasteltavaksi.

Haastatellut valikoituivat haastatteluun asiakkaiden oman halukkuuden mukaan. Kaksi heistä tuli koevapauteen avotalosta (toinen näistä nuori vanki) ja yksi suoraan kivitalosta. Kaikki voitaneen laskea pitkäaikaisvangeiksi, koska takana oli vuosien tuomiot, kahdella useampikin. Haastattelut käsiteltiin kvalitatiivisesti, eli haastattelunauhakäytännöllisesti, sitten lyhennettiin ja lopuksi tiivistettiin olennaisimmat esille nousseet asiat yhteenvedoksi.

Kaikki haastatellut ovat myös itse asiassa niitä ”onnistujia”, vähintään koevapauden ajaltaan:

- yksi näytti jo onnistujalta etukäteen, ja monessa mielessä on sitä edelleenkin, ainakin viimeisimpien tietojen perusteella
- yhden kohdalla asenne uusintarikollisuuteen muuttui koevapauden aikana, vaikka kaikenlaisia hankaluuksia on jatkoasumisessa ja elämisessä ollutkin
- yhden suhtautuminen koevapauteen oli erittäin nihkeä etukäteen, koevapauden aikana ja sen jälkeen. Hän lukeutuu kuitenkin onnistujiin ja ehkäpä siinä osastossa ”yllättäjiin”, koska elelee edelleen vapaudessa, kun koevapauden päättymisestäkin on tullut kaksi vuotta täyteen

Haastattelujen antamaa melko auvoista kuvaa voi kuitenkin tasoitella; Kriksissä on ollut valtakunnan tasoon nähden selvästi enemmän myös koevapauden keskeyttäneitä. Tämä saattaa johtua siitä, että sijoitetut ovat olleet melko haasteellisia, mutta myös siitä, että Kriksissä on melko tiukka valvonta, kun esim. kotona asuvilla olisi saattanut moni tyriminen jäädä käymättä ilmi.

Kaksi haastatelluista tuli Jokelan avovankilasta ja yksi Helsingin vankilasta. Kaksi heistä oli ensikertalaista ja yksi istunut aikaisemminkin. Kuntalaisuudet olivat Espoosta, Lohjalta sekä Helsingistä. Kahdella koevapautta oli ehdotettu vankeinhoitoesimiehen toimesta ja yhden kohdalla ylivartija oli tehnyt aloitteen sosiaalityöntekijän avustuksella. Omana osuutenaan yksi oli järjestänyt päivätoimintaansa sekä asumista, toinen ei ollut mukana

suunnittelemassa siinä vaiheessa, eikä edes kaivannut sitä. Kolmas oli ottanut itse selvää koulutus- ja työpaikoista ja hoitanut omia ns. henkilökohtaisia valmistelujaan.

5.2.1. Valmistelu

Yhden asiakkaan kohdalla kangerteleva byrokratia hidasti koevapauden aloitusta kahdella viikolla. Toisen kohdalla kuntalaisongelma hidasti tukiasuntoon siirtymistä, koska vanke-usaikana tai Kritsin asumispalveluissa asuessaan kuntalaisuutta ei voi muuttaa.

5.2.2. Kriminaalihuollon tukisäätiö

Kritsiin yksi haastatelluista päätyi tutun työntekijän kautta, toinen sai tietoa vankeinhoi-toesimieheltä sekä tutuilta Kritsissä asuneilta asiakkailta ja kolmas Espoo-Kritsin sovitun asumispolun kautta. Kaikki olivat aluksi vähän arastelleet asumisyhteisöä ja kokeneet ennakkoluuloja asumismuotoa kohtaan, mutta asumisen itsenäisyys ja tilat olivat yllättäneet positiivisesti.

”Sillon alukshan mä vähän arastelin sitä asumisyhteisöä mutta siitä ei sitte tullu mitää ongelmii.”

Yksi olisi kaivannut enemmän yhteisiä pelisääntöjä asumiseensa. Työntekijöihin oltiin pääsääntöisesti tyytyväisiä, Rediksen osalta olisi toivottu enemmän vertaistukea. Tämä viittasi koevapauden aikana tulleisiin henkilöstövaihdoksiin, jolloin vertaistukitaustaiset työntekijät vaihtuivat ammatillisiin.

”tiesi että saa apua tai että saa ainaki neuvoja mistä hakea apua. Se nyt oli tärkein siinä alussa, että tossa kerrosta alempana voi käydä kysymässä jos jotain tulee.”

5.2.3. Toimintavelvoite

Yhden mielestä toimintavelvoite oli hyvä juttu, mutta hän olisi mielestään pärjännyt il-mankin.

”henkilökohtanen, et minkälaista toimintaa kannattaa järkkää ihmiselle joka ei oo ikinä ollu töissä ja käyttää huumeita ja muuta. Se on varmaan hyvin toisenlaista kuin sellaselle joka on tehny jonku talousrikoksen ja joka on hyvin työorientautunu ja mahdollisesti jopa nauttii työnteosta. Sit on tämmönen meikälainen joka on ikänsä tehny töitä ja jolla on sit alkoholinkäytön ja muun seurauksena viimiset kymmenen vuotta nii työ ei oo mikään juttu.”

Yhdeksän euron kuntoutustuki koettiin hyväksi taloudelliseksi eduksi.

”Mut se oli kyllä yllätys et miten vähällä sitä oikeesti joutuu tuleen toi-meen.”

Toinen opiskeli ja koki sen antavan valmiuksia ja jatkuvuutta, opiskelut ovat jatkuneet myös koevapauden jälkeen. Kolmas haastatelluista oli eläkkeellä ja hänen toimintavelvoitteensa piti sisällään Redis-tapaamisia, tukihenkilökoulutuksen, miestenryhmän sekä ruokaryhmän. Koki kaiken vähän rajoittavaksi, mutta sitoutui toimintaan kuitenkin yllättävän hyvin.

5.2.4. Koevapausaika

Yksi haastateltavista oli tyytyväinen koevapausaikaansa, mutta koki julkisten palveluiden huonontuvan avovankilan tasosta koevapauteen siirryttäessä.

”Mut se oli kans tonne avovankilaan siirtyessä terveys- ja semmonen palvelupuoli nii kyl se sit heikkeni.”

Asiakas olisi tarvinnut ja halunnut tiiviimpää mielenterveyspuolen tukea, mutta koki palveluihin pääsyn erittäin vaikeaksi. Hän oli joutunut hakemaan lähetteineen apua lähes vuoden, ennen kuin oli päässyt haluamalleen psykiatriselle klinikalle ja saanut tarvitsemaansa apua.

Toinen asiakas koki koevapausaikansa menneen hyvin, hän oli käynyt opintojensa lisäksi aktiivisesti Rediksessä, jonka koki todella tärkeäksi omalle toipumiselleen.

”Ja sen verran haluun vielä sanoo, et te ette tiedäkään kuinka suuri apu tästä on ollu, että vaikka niitä lipsahduksia on tapahtunu, niin niitä olis voinu sattua paljon, paljon enemmän.”

Kolmas eläkkeellä oleva haastateltava koki koevapautensa normaalia rajoittavammalta, koska eläkeläisen aikataulut muuten olivat paljon avoimemmat toimintavelvoitteen väljyyden vuoksi. Asiakas tosin myönsi rajoitteiden löystyneen selkeästi loppua kohden.

5.2.5. Vapautumisvaihe

Kaikki kokivat koevapauden päättymisen pienemmäksi muutokseksi koevapauteen saapumiseen verrattuna. Virallinen vapautumispäivä koettiin lähinnä muodollisuudeksi ja sen merkityksen vähäisyys ihmetytti haastateltuja itseäänkin.

”Mä kävin Jokelassa ja ajattelin, et se tuntuu joltain, mutta ei se tuntunu. Isompi juttu oli se päivä ku pääsi koevapauteen, kylhän ihminen sillon aattelee, et sillon on se vapautumis päivä, vaikei vielä ookkaa”.

Vapautuminen koettiin suorastaan helpoksi, koska koevapautta oli takana jo useita kuu-kausia, eikä se muuttanut arkea suuremmin. Pientä juhlaa siitä silti irrotettiin.

”No se oli, nehän veti liput salkoon ja koko Suomi veti liput salkoon.”

Asiakas vapautui itsenäisyyspäivänä.

5.2.6. Taaksepäin katsottua

Koevapaus koettiin yleisesti ottaen ennakko-odotuksia paremmaksi. Asteittainen siirtyminen suljetusta vankilasta ensin avovankilaan ja sieltä koevapauteen koettiin myös toimivaksi. Yksi haastatelluista jäsensi, että oli hyötynyt siitä mm. Rediksen kautta, saanut tukea päihdeasioihin ja muutenkin, sekä saanut tietoa asioiden hoitamisesta virastoissa että ihan kodinhoidollisiin kysymyksiin. Toinen oli kokenut sen pitkäksi ja rajoittavaksi, mutta läheisiin oli helpompi pitää yhteyttä ja myös sitä kautta saatu asunto oli ollut hyödyllinen. Nyt arvioituna hän tulisi koevapauteen vähän myöhemmin (nyt 4kk), jolloin

se muodostuisi lyhyemmäksi. Kyseinen asiakas ei ollut myöskään halunnut avotaloon, koska koki sen sisäisen valvonnan liian rajoittavaksi verrattuna kivitalon selkeään tapaan toimia.

5.2.7. Koevapausjärjestelmä

Koevapauteen kaikki olivat suhtautuneet pienellä varauksella ja siksi se ehkä osoittautuikin positiivisemmaksi kokemukseksi, mitä haastateltavat odottivat. Yksi suosittelisi koevapautta muillekin ja nimenomaan Kritsiä sen järjestäjänä. Toinen oli ajatellut, että se auttaisi häntä ja sitä kautta myös yhteiskuntaa, mutta epäili samalla, että se voisi olla myös vain keino siivota vankilat tyhjiksi eikä auta pitkistä tuomioista kärsiviä ihmisiä sopeutumaan yhteiskuntaan. Hän oli joutunut myös pohtimaan maksuasioita, eli jos vankila päättää koevapaudesta, niin maksaako kunta aina. Myös hyväosaisempien vankien pääsy koevapausjärjestelmään mietitytti ja järjestelmän tasa-arvoisuutta epäiltiin.

” Ja sitten ne loput joista tiedetään että niistä kuitenkin suurin osa tulee kohta takasin, nii riittää kun ne potkastaan tonne jonnekki nurkkaan. Mut kyllä mun mielestä silti pitäis vähä sitä idealismia ja sellasta olla, et kun tämmösiä päätöksiä tehdään, että pyrittäs vähä suurempaan päämäärään. ”

Toinen haastateltu oli miettinyt ihan samaa.

”Ku se on eduskunta kuka sen on saatana päättäny joo että nyt vähennetään vankilukua.”

Ensimmäinen arvostelijoista kuitenkin suosittelisi koevapautta muillekin, mutta räätälöidyllä tavalla. Hän koki myös tärkeäksi sen, että koevapauden aikana voi hoitaa jo paljon asioita mm. terveydenhuollon puolella, mikä ei vankilasta onnistuisi kovinkaan joustavasti. Jälkimmäinen oli kriittisempi ja koki yhdeksi suureksi ongelmaksi huumeiden käytön, joita suurin osa vangeista hänen mielestään käyttää. Heille koevapaus ei onnistuisi ja

”jos jollain tyyppillä ei oo mitään haluukaan minkää näköseen muutokseen, nii ei se koevapaudella mikskään tule.”

Kaikkien haastateltujen koevapaus oli kuitenkin onnistunut lähes kaikilta osin hyvin, jopa arvioitua paremmin ja vielä haastateltuja analysoitaessa kaikkien tilanne oli raiteillaan. Otos on hyvin pieni, eikä siitä voi vetää sen laajempia johtopäätöksiä, mutta se nostaa esiin aika monienkin vankien kokemia ennako-käsityksiä järjestelmästä. Niihin kysymyksiin koevapauksien suunnittelussa pitääkin ottaa kantaa ja selvittää sen merkitystä jo vankilassa oloaikana. Oman tuen tarpeen arvio erosi aina välillä työntekijöiden kokemuksesta, mutta muutama yllätti kaikki odotukset monella eri suunnalla.

6. Projektin arviointia

6.1. Projektin tulokset ja tuotokset

Hankkeen aikana Kritsin tukiasumispolun ensi vaiheen (solutukiasunnot) ulkoisia puitteita on saatu kehitettyä vastaamaan asukkaiden ja sidosryhmien, erityisesti vankeinhoidon tarpeita. Koevapaussijoitusten määrän kasvua vastaamaan otettiin projektin aikana käyt-

töön kaksi uutta neljän hengen asumisyksikköä ja paikkoja on tällä hetkellä yhteensä 15. Asumisyksiköiden valvontaa on kehitetty (kulunvalvonta- ja kameravalvontajärjestelmä sekä vartiointiliikkeen tuottama yövalvonta) koevapaussijoitusten uskottavuutta edellyttävälle tasolle.

Yhteistyötä sidosryhmien kanssa on rakennettu, tiivistetty ja edelleen kehitetty; yhteistyö on saatu melko hyvin toimivalle käytännön tasolle. Vapauteen valmistavaa päivätoimintaa tuottaviin tahoihin on saatu luotua toimivia yhteistyösuhteita, erityisesti sijoituksissa valvottuun koevapauteen. Kritsin asumispalveluista on tullut olennainen osa vankiloiden tekemää vapauttamissuunnitelmaa ja sen palveluja hyödynnetään runsaasti myös koevapauksia suunniteltaessa. Loppuraporttiin kerättyjen kokemusten ja keväällä 2010 yhteistyökumppaneille tehdyn webropol-kyselyn mukaan yhteistyökumppanit ovat olleet todella tyytyväisiä Kritsin palveluihin vapautuvien vankien jatkon turvaajana.

Myös asiakkaat ovat Kritsin Tupassa tehtyjen kyselyiden sekä tämän raportin asiakashaastattelujen mukaan hyötynet tuetusta asumisen polusta ja saaneet ainakin mahdollisuuden muuttaa elämänsä turvallisessa ja tuetussa, mutta kuitenkin omaehtoisuuteen kannustavassa ilmapiirissä. Tämä on lisännyt tämän asiakaskunnan mahdollisuuksia saada elämänsä kuntoon, todennäköisesti vähentänyt rikollisuutta, lisännyt puuttumista asiakkaiden päihteiden käyttöön ja sen tuomiin ongelmiin, eli kaiken kaikkiaan parantanut elämän laatua ja antanut siihen välineitä. Myös asiakkaiden perheet ja läheiset ovat hyötynet välillisesti siitä, että asiakkaat ovat saaneet elämänsä kuntoon ja pystyvät esim. tapaamaan lapsiaan säännöllisesti ja turvallisesti.

6.2. Juurruttaminen ja siirrettävyys

Projektin aikana tuotettujen käytäntöjen ja luotujen verkostojen juurruttaminen on toteutettu Kritsin sisällä siten, että projektissa tuotetut käytännöt ja toimintatavat on siirretty projektikoordinaattorin ohjauksella muullekin asumispalveluiden henkilökunnalle ja toiminta on tällä tavoin siirtynyt normaaliksi asumispalveluiden toteuttamaksi toiminnaksi.

Tavoitteiden saavuttamista on edesauttanut toimiva yhteistyö, joka on saatu käynnistettyä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa; säätiön palveluihin on sijoitettu vankeja valvottuun koevapauteen ja työn käytäntöjä on saatu rakennettua. Säätiössä on lisätty tuetun asumisen palveluja vastaamaan rikosseuraamusalan tarpeita; asumisyhteisöpaikkoja on lisätty ja asumisen valvonnallisia elementtejä on lisätty (mm. kameravalvonta ja yövartiointi). Yhteistyö vankien kotikuntien kanssa on saatu hyvälle alulle; pääosin asiakkaiden sosiaali-toimi on hoitanut koevapaussijoitusten tuetun asumisen kustannukset (usein myös toimeentulotuen). Koevapaussijoitusten toimintavertaisuuden, päivätoiminnan tuottajia on kyetty löytämään kohtuullisesti ja yhteistyö on toiminut hyvin.

Tavoitteiden saavuttamista sen sijaan vaikeutti mm. se, että sijoitus valvottuun koevapauteen on yhä edelleen "uusi" toimintamuoto jopa rikosseuraamusalalla; käytännöt eivät ole ehtineet vakiintua, ja toimintatavoissa onkin paljon vaihtelua eri vankiloiden ja jopa saman laitoksen eri työntekijöiden välillä. Samoin vankien kotikunnilla ei ole ollut aina tarpeeksi tietoa tai kokemusta koevapaussijoituksista, ja jokainen sijoitus onkin jouduttu tapauskohtaisesti aina erikseen "räätälöimään". Tilanne on ollut sama myös sijoitusten päivätoiminnan tuottajien kohdalla. Toiminnan ja yhteistyömallien vakiintumista ovat haitanneet myös organisaatiomuutokset ja osin niihin liittyneet henkilöstövaihdokset ri-

kosseuraamusalalla ja tärkeimpien yhteistyökuntien sosiaalitoimissa. Henkilöstövaihdokset myös Kritsissä ovat vaikeuttaneet toimintamallien juurruttamista.

6.3. Webropol-kysely keväällä 2010

Yhteistyökumppaneiden näkemyksiä pyrittiin selvittämään nettipohjaisen Webropol-kyselyn kautta. Kysely tehtiin myös loppuraporttia varten antamaan pohjatietoa yhteistyökumppanien näkemyksistä koevapaudesta ja kokemuksista Kritsistä sen osana. Olenainen tavoite oli saada yhteistyökumppanien ääni kuuluviin ja siksi kysely käsiteltiin nimettömänä. Saatekirje lähti 212 paikkaan, suurta osaa ei tavoitettu ja 89 vastasi. Kyselystä lähetettiin myöhemmin myös muistutuskirje varmistamaan mahdollisimman suuren vastaajamäärän.

Kyselyn sisältämät kysymykset olivat:

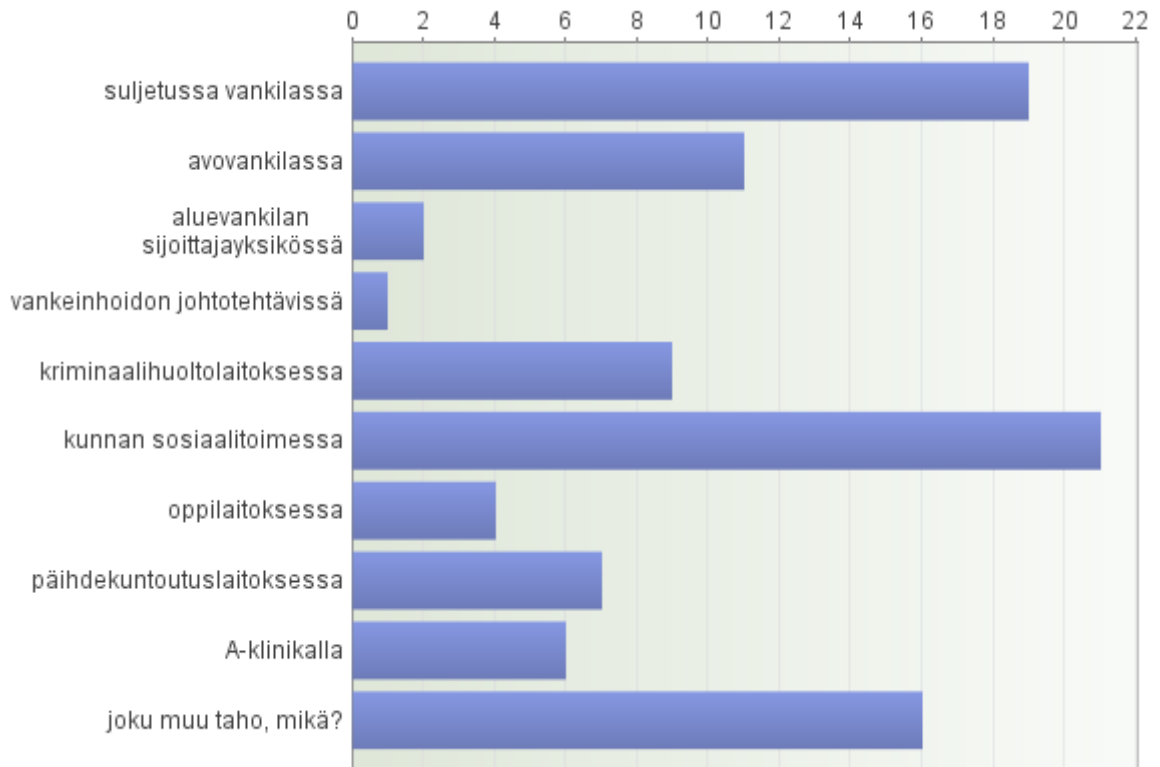
- Missä työskentelet? (Monivalinta)
- Miten hyvin tunnet TUPA:n palvelut, erit. yhteisöt? (M)
- Miten olet saanut tietoa ko. palveluista? (M)
- Mitä mieltä em. toimivuudesta? (M)
- Miten toivoisit TUPA:n palveluja kehitettävän? (Avoin kysymys)
- Mitä mieltä koevapaudesta? (M)
- Miten ko. järjestelmää tulisi kehittää? (A)
- Yhteistyö koevapauksissa eri toimijoiden kesken? (M)
- Yhteistyö koevapauksissa Kritsin kanssa? (M)
- Miten yhteistyötä voisi kehittää? (A)
- Miten TUPA:a tulisi kehittää koevapausjärjestelmän kannalta? (A)

Vastaukset analysoitiin kvantitatiivisesti sekä laadullisesti. Monivalintakysymykset kvantitatiivisella analyysillä ja avoimet kysymykset aineistolähtöisellä laadullisella sisällönanalyysillä. Lajittelu olisi voitu toteuttaa myös toisenlaisilla tavoilla, mutta tämä lähtökohta koettiin toimivimmaksi. Kyselyn tarkoituksena oli kerätä kehittämisideoita ja huomioida epäkohtia, positiivinen palaute pyrittiin saamaan eri foorumiin.

Suurin osa vastaajista työskenteli kuntien sosiaalitoimissa, suljetussa vankilassa tai jossain muussa tahossa. Enemmistö koki tuntevansa Kritsin palvelut suhteellisen hyvin ja suurin osa oli saanut tietonsa palveluista Kriminaalihuollon tukisäätiön omista palveluista, netistä tai asiakkailta.

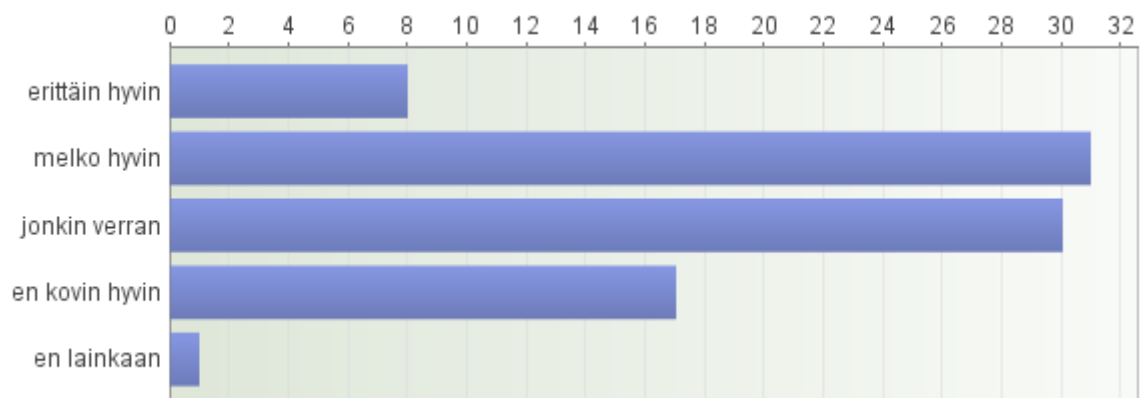
1. Missä organisaatiossa tai yksikössä olet työskennellyt vuosina 2007–2009?

Vastaajien määrä: 87

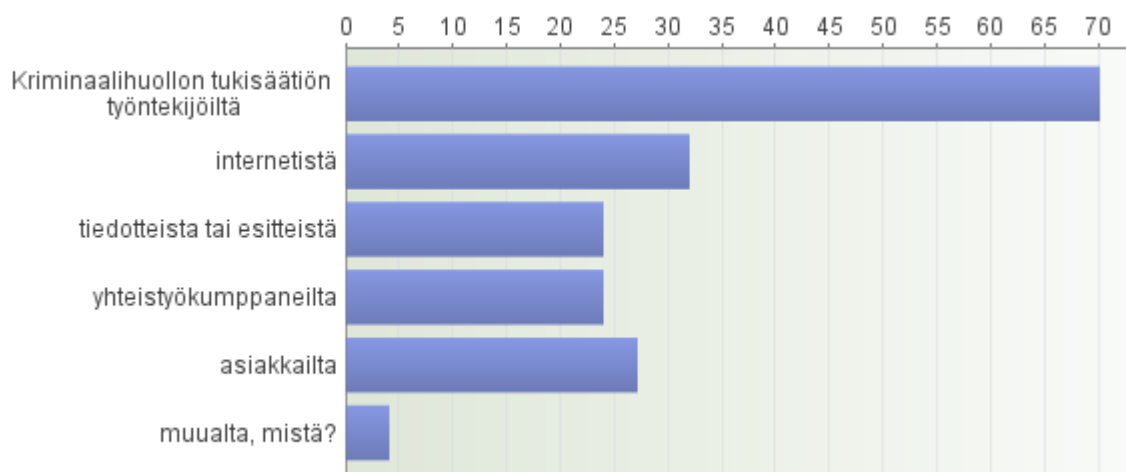
2. Miten hyvin tunnet Kriminaalihuollon tukisäätöön tuetun asumisen palvelut, erityisesti asumisyhteisövaiheen?

Vastaajien määrä: 87

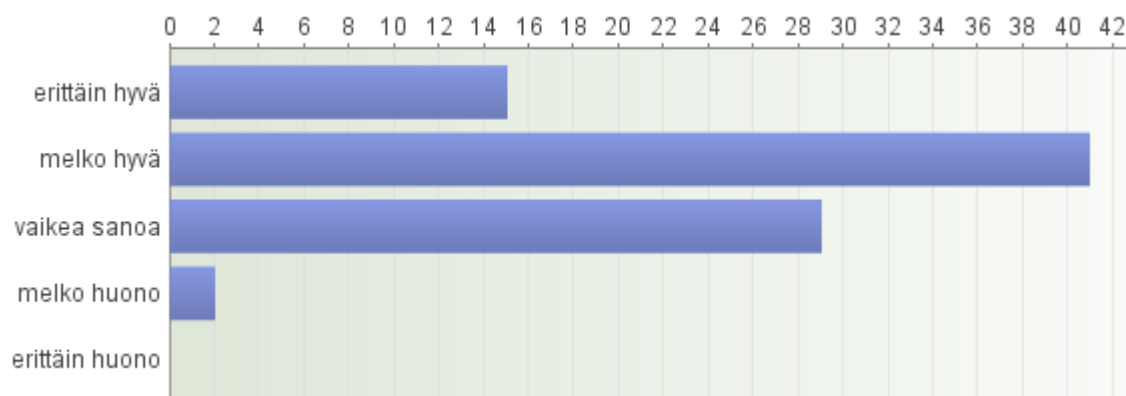
3. Mistä olet saanut tietoa ko. palveluista?

Vastaajien määrä: 86

4. Mikä on mielipiteesi Kriminaalihuollon tukisäätiön tuetun asumisen palveluiden toimivuudesta, erityisesti asumisyhteisövaiheessa?

Vastaajien määrä: 87

Tupan asumispalveluiden kehittäminen

Tupan asumispalveluita toivottiin kehitettävän ensimmäiseksi asumispalveluja laajentamalla. Tämä tarkoitti lisää tukiasuntoja ja yhteisöpaikkoja, naisille omaa asumisyhteisöä, lasten ja puolisoiden huomioimisen, muiden kuntien ja kuntalaisten huomioon ottamisen sekä kannan muihin asiakasryhmiin, kuin vankilasta vapautuviin asiakkaisiin.

”Nimi tuettu asuminen antaakin jo viitettä kehittämiseen, eli työntekijöiden läsnäoloa asukkien arjessa.”

”Yhteisöllisiä elementtejä tarvitaan huomattavasti enemmän, jos puhutaan yhteisöstä. Myös tukitoimia asiakkaille tarvitaan enemmän, jos useita haasteellisia asiakkaita on samassa yhteisössä. ?”

”Yllätyksellinen ympäristö (piritori terasseineen ja vähemmän kuntoutuneine ihmisineen) tuo lisähaasteita, joten siellä selviytyäkseen tarvitsee asiakas paljon käytännön toimintamenetelmiä ja kieltäytymisharjoitteluita. Pähitteet-

tömyyden tukemiseen tarvitaan jotain lisää, tai sitten tätä asumisen edellytystä pitää madaltaa.”

”voisiko krits:n asumispalvelu toimia verkostoituneena siten että siinä olisi asiakas ja esim. paikallisen päihdehuoltoyksikön tai perhetyön tai lasten- ja nuorisotyön tai oppilaitoksen tai srk:n edustaja?”

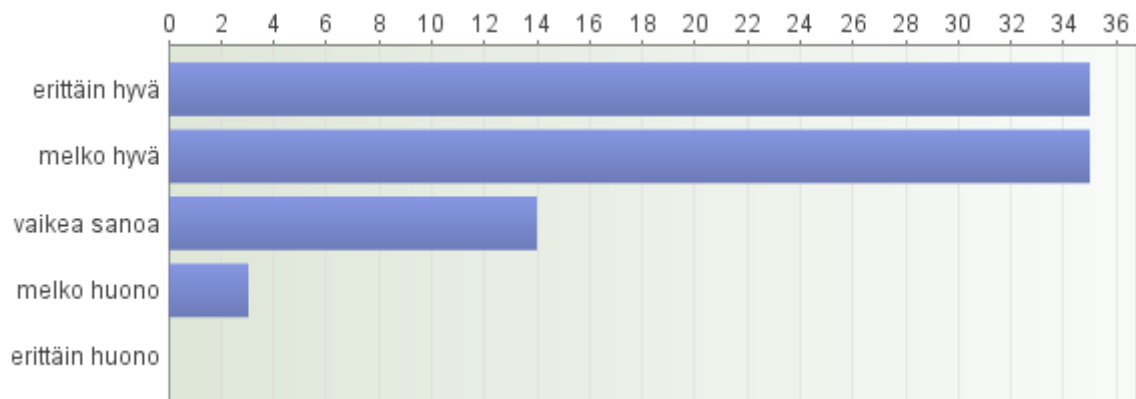
Myös asumispalvelutarjontaa toivottiin kehitettävän palveluja yksilöllisellä räätälöinnillä, joka sisältäisi vaihtoehtoja yhteisöasumiselle. Myös jatkoasumisen varmistaminen nousi esiin tärkeänä kysymyksenä. Osa mainitsi myös VAHVAT-projektin, eli yhteistyön Kalliolan Vahvasti Tukien -projektin merkeissä.

Asumisen tuen sisällön kehittämistä toivottiin mm. asiakastyön laatua kehittämällä, lähi-työtä lisäämällä, päihde- ja mielenterveyden tukemista vahvistamalla sekä valmistelemalla toimintamallia retkahdustilanteisiin. Yhteistyötä toivottiin kehitettävän selkeyttämällä ja tehostamalla tiedostusta sekä lisäämällä verkostoyhteistyötä ja -palavereita. Erityisesti kuntien sosiaalitoimia kaivattiin mukaan yhteistyöhön.

Lähes kaikki vastaajista pitivät valvottua koevapautta suunnitelmallisen vankilasta vapautumisen työvälineenä joko melko hyvänä tai erittäin hyvänä.

6. Mitä mieltä olet valvotusta koevapaudesta suunnitelmallisen vankilasta vapauttamisen työvälineenä?

Vastaajien määrä: 87

Koevapauserjestelmän kehittäminen

Perusteita koevapauteen toivottiin selkeämmiksi. Järjestelmää tulisi kehittää kokonaisuutena, selkeyttää valintakriteerejä, tarjota mahdollisuutta koevapauteen useammille vankeille, saada koevapaussijoitukset tarkempaan harkintaan ja miettiä enemmän koevapauden pituutta.

”Toivottavaa olisi, että useammat vankeudessa olevat pääsisivät järjestelmän piiriin tulevaisuudessa. Tukiverkostoja tarvittaisiin kuitenkin laajalta alueelta siviilissä. Tuntuu hyvältä jos erilaiset tahot löytäisivät toisensa ja pystyisivät tukemaan koevapaudessa olevaa, ja että tukiverkosto voisi jäädä elämään myös koevapauden jälkeen.”

Koevapauksien suunnittelun kehittämistä pidettiin myös tärkeänä. Valmistelua tulisi tehostaa, toimijoiden roolia selkeyttää, tiivistää yhteistyötä, parantaa tiedonkulkua sekä saada YKS-toimistot ja kunnat sitoutuneemmin mukaan.

Toimintavelvoitteen sisällön kehittämisestä nostettiin esiin etenkin työllistymisen tukeminen sekä päihde- ja mielenterveyskuntoutuksen tehostaminen. Sijoituksia toivottiin päihdekuntoutuslaitoksiin sekä toiminnan jatkuvuutta vapautumisen jälkeen siviilissä.

”Koevapauden aikana ja jo ennen koevapauteen siirtymistä selkeä päihde/mielenterveyskuntous joka jatkuisi vielä ainakin vuoden tai kaksi koevapauden päättymistä.”

” erilaisia kokeiluja, pilotointia ”

Valvonnan osalta toivottiin lisää resursseja valvontaan, sen tulisi olla tiiviimpää ja olla yhteinen keskitetty oma valvontayksikkönsä nykyisen vankilakohtaisuuden sijaan.

Yhteistyön kehittämisen osalta toivottiin sen laajentuvan jatkossa mm. arviointikeskukseen, kolmannen sektorien järjestöihin sekä työllisyyspalveluja tuottaviin tahoihin. Yhteistyön toivottiin myös laajentuvan muilla paikkakunnilla. Sen tiivistäminen koettiin myös olennaiseksi, eli yhteisen suunnittelun tehostaminen työnjaon selkeyttäminen, yhteisten palaverien lisääminen, laajojen verkostopalaverien korvaaminen sekä tutustumiskäynnit ja vierailut.

Toiminnasta ja toimintatavoista toivottiin parempaa tiedottamista etenkin YKS- toimistoihin ja kuntiin Tiedotukseen ja toimintaan kaivattiin myös enemmän avoimuutta.

Myös uusia toimintamalleja kaivattiin yhteisten koulutusten kautta ja samalla yhteisen koevapausyhteistyöfoorumien luominen. Kritsin rooli tässä nähtiin sillanrakentajana ja koollekutsujana.

Kysely pyrki selvittämään myös yhteistyökumppanien odotuksia Tupan palvelujen kehittämiseen koevapauden kannalta. Tähän toivottiin ennen kaikkea asumispalvelujen laajentamista, eli lisää asiakaspaikkoja sijoituksia varten. Myös naisten ja ulkopaikkakuntalaisten huomioimista toivottiin, eli räätälöityjä asumispalveluja naisille (pariskunnille ja lapsille) sekä ulkopaikkakuntalaisille ja muille paikkakunnille.

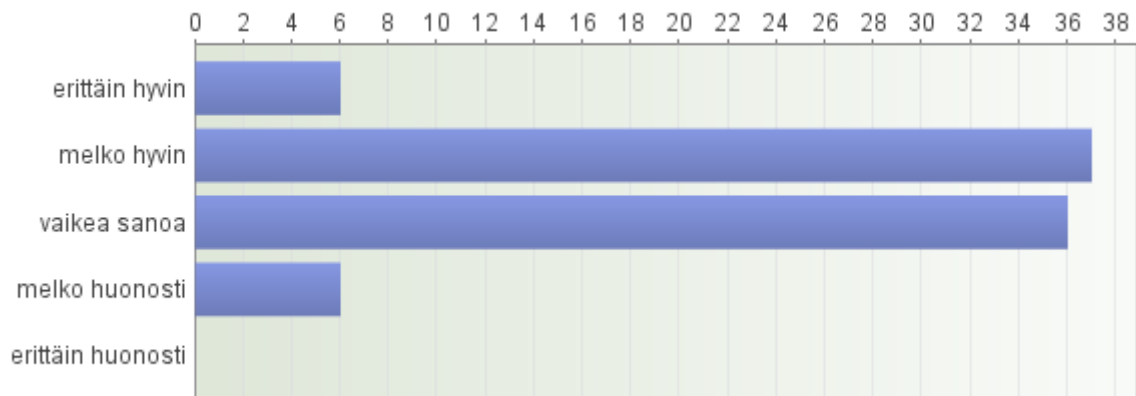
Yhteistyön koettiin kuitenkin toteutuneen eri tahojen kanssa melko hyvin, tosin suuri osa ei osannut vastata, johtuen siitä, etteivät tunteneet järjestelmää vielä tarpeeksi. Sama ilmiö näkyi kysyttäessä yhteistyön toimivuudesta Kritsin palveluiden kanssa, melkein puolet eivät osanneet vastata.

”Avointa, vapaata keskustelua, jolla pyritään vangin asioiden hoitamiseen vapautumisen jälkeen. Yhteinen tavoite, pois kateus siitä, kuka asiasta saa kunnian/ saa pyyhkeet !!!!”

”Krits voisi tuoda yhteen sidosryhmien ja risealan toimijoita kitkattoman yhteistyön varmistamiseksi.”

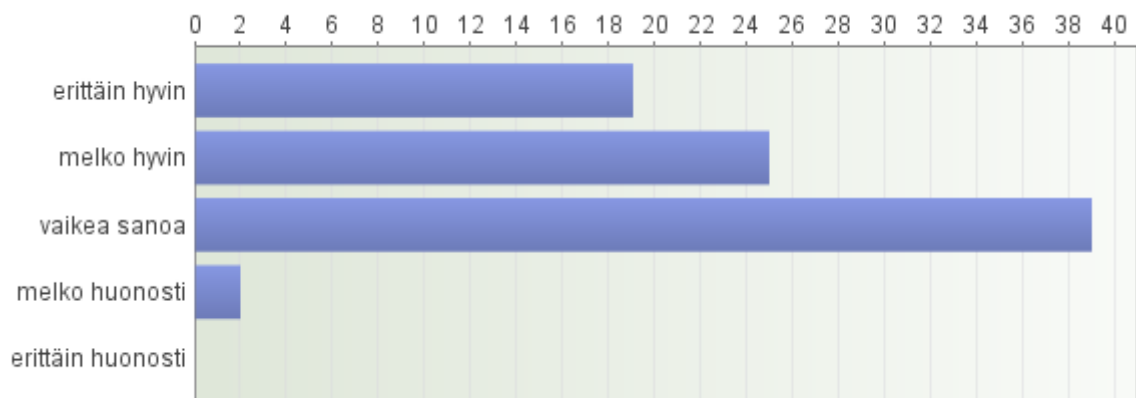
Miten yhteistyö koevapauksien valmisteluissa ja toteuttamisessa eri tahojen kanssa on toiminut?

Vastaajien määrä: 85

9. Miten yhteistyö koevapauksien valmisteluissa ja toteuttamisessa on toiminut Kriminaalihuollon tukisäätiön kanssa?

Vastaajien määrä: 85

Asumispalvelujen sisältöjen kehittäminen

Asumispalvelujen sisältöjen kehittämisen osalta Kritsiltä odotettiin profiloitumista ns. pilottitoimijana. Vastauksissa toivottiin myös palvelujen yksilöllistä räätälöintiä, omaa yhteisöä koevapaasiakkaille sekä toimintavelvoitteen tuottamista Kritsin toimesta.

Myös asumisen tuen laatuun toivottiin panostusta mm. tehostamalla asumisohjausta, kehittämällä valvontaa sekä panostamalla VAHVAT-projektiin ja sen tuomiin kokemuksiin ja tuloksiin. Vankilayhteistyön tiivistäminen mainittiin, sekä mahdollinen yhteistyö vapauttamisyksiköiden suunnittelussa (ja toteutuksessa?). Myös verkostoyhteistyön tiivistäminen ja tiedotuksen avoimuus nousivat esiin useammassa vastauksissa.

”Lisäämällä avoimempaa yhteistyötä ja asioiden selkeyttämisellä, kuka tekee ja mitä ja millä tiedoilla ja keneltä saaduilla tiedoilla.”

”Arviointikeskuksen mukaan ottaminen.”

”Tiedonkulku eri toimijoiden välillä säännönmukaisemmaksi ja tavoitteiden mukaiseksi. Yhteisön työntekijöille on annettava riittävästi toimintamahdollisuuksia kehittää toimintaa. Osallistuminen verkostopalaveriin, joita täytyy ehdottomasti pitää ennen koevapauteen siirtymistä. Ei mitään paperin perusteella siirtoja!”

”Toimintasuunnitelmat niihin tilanteisiin, kun joku menee pieleen. Välitön puuttuminen. Avoimen keskustelun mahdollisuus – asiakkaan luvalla hänen koevapauteensa liittyvissä asioissa.”

”Ottamalla arviointikeskus mukaan yhteistyöverkostoihin.”

Kyselyn johtopäätöksiä

Kyselyyn vastattiin laajasti, yhteistyökumppanit vaikuttivat kiinnostuneilta Tupan toiminnasta ja sen kehittämisestä; se koettiin yhteiseksi asiaksi. Tähän tietenkin vaikutti vastaajien valinta ja valikoituminen, he työskentelevät alalla ja tekevät paljonkin yhteistyötä Kritsin kanssa tämän asiakaskunnan osalta.

Kyselyssä tuli kuitenkin myös paljon ”Ei osaa sanoa” vastauksia ym., joka saattaa kertoa tarpeesta tehostaa ja selkeyttää tiedotusta. Valvotulle koevapaudelle on selkeästi tilausta, mutta järjestelmä on silti vasta kehittymässä oleva ja vankilasta käsin vaikea järjestää kaikkea ja ”siviilissä” asia vielä uusi.

Tästä syystä olisi tärkeää saada YKS-toimistot ja kunnat tiiviisti mukaan koevapauksien suunnitteluun. Kritsille myös tarjotaan tässä paikkaa keskeisenä toimijana, jolloin on pakko miettiä, mihin ja miten pitkälle riittävät omat valmiudet ja resurssit. Selvitettävä on myös Kritsin paikka tässä kentässä ja Tupan fokus, keitä me olemme: Avts, Päts, Krits vai joku muu? Olennaista olisi siis kohderyhmän ja perustyön selkeyttäminen myös yhteistyökumppaneille.

6.4. Kokemuksia koevapaudesta

Raportin nimissä kerätyt kokemukset koevapaudesta jaotellaan tässä osiossa kuntien, vankiloiden, YKS-toimistojen, hoitopaikkojen ja järjestöjen kokemuksiin. Eri paikat mainitaan kunkin kappaleen alussa, mutta kerätty tieto käsitellään yhteisenä kokonaisuutena, eikä mitään yksittäistä mielipiteen lähdettä nimetä.

Vankiloiden koevapauskokemuksia

Tietoa vankiloiden koevapauskokemuksista kyseltiin mm. Suomenlinnan avovankilasta, Sörnäisten vankilasta, Eteläisestä arviointikeskuksesta, Keravalta, Vanajalta ja Ojoisilta.

Varsinaisia selkeitä kohteita, joihin olisi useita sijoituksia, ei ole juuri muita kuin Kriminaalihuollon tukisäätiön asumispalvelut. Pääkaupunkiseudulla koevapauksiin menneitä on Kritsin asumispalvelujen sekä oman kodin lisäksi sijoitettu mm. Tervalammen Kartanoon, Ridasjärvelle, Sillanpirttiin, Kalliolan Nurmijärven klinikoille, Helsingin Diakonialaitoksen Pitäjänmäen perhekuntoutusyksikköön, Vantaan läntiselle psykiatriselle päiväosastolle, Raaseporin katkaisuhoidetuksikköön ja Silta-Valmennukseen Tampereella. Suurin osa asiakkaista on toteuttanut koevapauden omassa kodissaan.

Vankiloissa toivottiin näkemyksen, työnjaon ja linjauksien selventämistä ja kirkastamista vankeinhoidon osalta. Nyt koettiin olevan paljon muutoksia ja kyhäelmiä joka suuntaan, jolloin helposti raapaistaan pintaa eikä tehdä mitään kunnolla. Toivomuksena nousi mahdollisuus työskennellä niin, että suunnitelmiin voisi oikeasti paneutua, ne eivät olisi pelkkiä tilastoja ym. varten, vaan ihmisten todellista elämää varten. Huolissaan oltiin myös todellisen tuen tarpeessa olevista, jotka eivät pääse koevapauden piiriin. Järjestelmän koettiin olevan enemmän paremmin pärjääville. Haluttiin myös lisää välineitä niiden vankien kanssa työskentelyyn, jotka eivät kykene koevapauteen ja joilla on siihen liian lyhyet tuomiot. Kyseltiin myös epäillen, olisiko kunnilla intressejä heidän osalleen.

Asiakkaissa nähtiin erilaisia ryhmiä, joten sijoituspaikkojen toivottiin ”brändäytyvän” selkeämmin johonkin kohderyhmään, jotta olisi helpompi hakea kullekin asiakastyypille sopivia paikkoja. Koevapauden suunnittelu toivottiin aloitettavan nykyistä aikaisemmin ja yhdyskuntaseuraamusta kaivattiin tiiviimmin mukaan työskentelyyn.

Koevapaudet olivat menneet pääsääntöisesti hyvin ja niiden tuomaa mahdollisuutta pidettiin hyvänä rikosseuraamusalan asiakkaiden jatkoselviytymisen kannalta. Keskeytyksiä on tullut melko vähän. Joskus joku asiakas pääsee koevapauteen suoraan suljetusta vankilasta, jos se koetaan tarkoituksen mukaiseksi. Avovankilan kautta ei ole siis pakko kiertää, jos suljetulla asiakkaan tilanne tunnetaan parhaiten ja avovankila-aikakin jäisi hyvin lyhyeksi. Monella asiakkaalla on ollut opiskelu- tai työpaikka koevapauden toimintavelvoitteena ja toimintavelvoitteen jatkuminen koevapauden jälkeen koettiin yhdeksi selviytymistä tukevimmaksi tekijäksi joka paikassa.

Myös valvonta on koettu pääsääntöisesti hyvin toimivaksi, joskin valvontakäytännöt vaihtelevat vankiloittain paljonkin. Käytäntöjä helpottaisi, jos yhteistyötä olisi alueiden välillä valvonnankin osalta. Valvontakäytäntöjen eroja kaikki eivät kuitenkaan koe ongelmaksi, koska luottavat koulutettujen työntekijöiden silmään huomata, kuka tarvitsee valvontaa enemmän ja kuka ei. Ns. pyttymiehille tarvitaan tarkempaa suunnitelmaa tässäkin asiassa. Koevapaussuunnitelmat on vankiloiden näkemysten mukaan tehtävä niin, että ne ovat jatkuvia ja valvontakäynnit toimivat yhtenä osana jatkoa. Tällöin ne tihenevät myös heti koevapauden lopussa tai tilanteen kriisiytyessä. Valvontasoittoja kannattaisi myös arvioida yhtenä valvonnan muotona, koska niistä voi saada hyvinkin paljon tietoa vangin kunnosta. Tuttu ihminen puhelimesta on parempi, esim. Vanajan vankilassa he soittelevat iltaisin kaikki koevapaudessa olevat läpi.

Yksi toimiva koevapausryhmä on Suomenlinnan Kuntouttavassa vankityössä olevat, jotka eivät yleensä halua Kritsin palveluiden piiriin, koska saavat palkkaa ja maksut ovat kohtuuttomat, jos maksaa itse. Kuvalaiset yleensä sijoittuvat Roihuvuoren tukiasuntoihin tai kaupungin soluihin.

Lyhyin koevapaus kesti viikon, koska asiakkaalla tulikin yllättävä tuomio alas, mitä ei tiedetty esitutkinnassa. Monesti valmistelijalle saattavat esitutkinnassa olleet asiat tulla yllätyksenä ja tuomio tulee alas kesken koevapauden. Tähän asiaan on tulossa avuksi poliisiyhteistyösopimus, jossa saadaan oikeus tarpeellisiin asiakasta koskeviin tietoihin. Esitutkinta ei ole este koevapaudelle, mutta sen tietäminen etukäteen tuo suunnitelmallisuutta asiakkaan vapautumissuunnitelmaan.

Kotona olevilla keskeytyksien yleisin syy päihteiden käyttö, joka on todettu seuloissa. Muutaman on vienyt poliisi. Kotona koevapautensa suorittavien osalta täytyy myös huo-

mioida perhetilanne, joka vaikuttaa usein myös koko koevapauden onnistumiseen. Riskialtuinta aikaa ovat ensimmäiset ja viimeiset pari viikkoa. Silloin tulee valtaosa koevapauden rikkomuksista. Rangaistus rikkomuksista on joissain paikoissa portaittainen, ensin puhuttelu, työtä tiivistetään ja tarvittaessa vasta keskeytetään. Joidenkin mukaan koevapauksia voisi keskeyttää enemmänkin määräajoiksi. Näin pienempi rikkomus ei vesittäisi muuten hyvin mennyttä koevapautta. Mutta huumeiden suhteen ainoana mahdollisena vaihtoehtona pidettiin automaattista keskeytystä, kohtuukäyttöisestä alkoholin käytöstä määräaikaista. Epäonnistumisia ei kuitenkaan saisi pelätä koevapauksia kokeillessa, niitä saa tulla. Työntekijät kokevat, että keskeytyksistäkin on hyötyä, koska vanki on saanut ehkä sitä kautta realistisuutta vapautumiseensa.

Päihdekuntoutuksessa olevilla koevapaus on mennyt yleensä hyvin, mutta sen jälkeen ei välttämättä enää. Motiivina ollut päästä koevapauteen ja se ei välttämättä kanna koevapauden jälkeiseen aikaan. Joskus keskeytyminen tapahtuu psyykkisistä syistä. Näiden em. ryhmien kohdalla on huomioitava maksava taho, eli suostuuko kunta maksamaan päihdetai mielenterveyskuntoutuksen. Huonona koettiin, että laitoshoitosisjoituksiin ei saada kunnilta helposti rahaa, tai jos saakin maksusitoumuksen, niin ei koko koeajan pituudelle. Esim. Tampereella kaupunki on rajannut maksusitoumuksen hoitoon yhteen kuukauteen.

Ihanteellisina tavoitteina toivotaan, että määrällisiä tavoitteita laskettaisiin, koska melkein kaikki ovat jo koevapaudessa, jotka vain voivat siihen soveltua. Koevapautta toivottiin otettavan esiin viimeistään asiakkaan tulohaastattelussa avotaloon, ellei tosiaan aikaisemminkin. Myös loppukeskusteluun kaivattiin panostusta, selkeää palautekäytäntöä molemmiin puolin. Eri vankiloissa toivottiin myös lisää aikaa valmisteluun, joka enemmistön mielestä pitäisi aloittaa jo kivitalossa, eikä vasta avotaloon tullessa. Koevapaudet ovat tulleet muiden töiden päälle, eikä resursseja ole annettu lisää. Koevapauksien valmistelu ei kuitenkaan joidenkin vastaajien mukaan vaadi välttämättä kauhean paljon enempää kuin normaalinkaan hyvin tehdyn vapautumisen suunnittelu. Suljetusta talosta koevapauteen vapautuminen vaatisi myös työntekijöiden osaamista koevapauden valmistelusta ja tulossa ilmeisesti onkin oma työntekijänsä, jonka tehtävänä kiertää opastamassa asiaan liittyen.

Vankiloiden näkemyksen mukaan jossain tulee raja vastaan, ettei kaikkia voi laittaa koevapauteen. Myös tuloillaan oleva sähköinen rangaistus, ns. pantarangaistus saattaa avata rangaistuksen kenttää vielä enemmän. Em. rangaistusmuodosta on kuitenkin vielä liian vähän tietoa, eli soveltuuko sellaisille, joita ei voi laittaa koevapauteen. Asiassa mietitytti myös, mitä kyseinen rangaistusmuoto tarkoittaisi vankiloiden työntekijöiden tekemälle työlle, mikä olisi Kritsin rooli ja vankilan rooli. Pantarangaistuksen toimeenpano on ilmeisesti menossa YKS-toimistoille ja Suomenlinna on siinä mukana koelaitoksena teknisten laitteiden osalta.

Toimintavelvoitteeseen (koulutus tai työ) kohdistuvia kohteita ovat olleet mm. Helsingin Diakoniaopiston Jatko-koulutus, Sovinto ry:n koulutukset, Suomen Setlementti, Pelastusarmeija, Helsingin kierrätyskeskus ja seurakunnat. Vankiloissa näiden kokemusten mukaan toivotaan, että koevapauden sisällön suunnittelun pitää mennä asiakkaan mukaan, huomioida tämän valmiudet ja kykeneväisyys sekä räätälöitävä soveltuvia sisältöjä, oli se sitten työharjoittelua, vapaaehtoistyötä tai kuntoutusta.

Vankiloissa myös koetaan, että toimintavelvoitteista työ on toiminut velvoitteena parhaiten, mikäli asiakkaalla on siihen toimintakykyä, muuten ei. Opiskelu on myös hyvä sisäl-

tö, koska se jatkuu koevapauden jälkeenkin. Muutenkin parhaimmaksi nähdään sellainen koevapauden sisältö, joka jatkuu koevapauden jälkeen. Se kantaa asiakasta pidemmälle kuin vain vapautumishetkeen.

Joidenkin vankiloiden työntekijät toivoisivat, että vankilan johtajalla olisi päätösvalta koevapauksiin liittyen, koska vankilassa tunnetaan vanki parhaiten. Heitä on joskus turhauttanut, koska kaikki pienetkin muutokset rangaistusajan suunnitelmaan tai koevapauksen täytyy hyväksyttää arviointikeskuksessa byrokraattisesti ja se on koettu epätarkoituksenmukaiseksi. Jotkut vastaajista tekevät koevapauksia todella paljon, esim. Vanajalla on tavoitteena 15 ihmistä koevapaudessa / päivä ja usein heillä on niitä enemmänkin.

Yhdyskuntaseuraamus (YKS) -toimistojen kokemukset

Kokemuksia kerättiin kolmesta yhdyskuntaseuraamustoimistosta Espoosta, Helsingistä ja Vantaalta. Pääsääntöisesti koevapausjärjestelmään oltiin tyytyväisiä, sen mahdollisuudet tunnistettiin ja sen katsottiin paljolti kehittyneenkin viimeisten 1,5 vuoden aikana. Lähettävällä taholla koettiin olevan suuri merkitys. Pääsääntöisesti yhteistyö lähettävään tahoon eli vankilaan oli sujunut hyvin. Mikäli koevapaus oli huolellisesti suunniteltu ja YKS-työntekijä oli ollut sitä mukana suunnittelemassa, koevapaus näyttäytyi YKS:n silmin todella toimivalta.

Joskus kuitenkin YKS-työntekijät eivät olleet ollenkaan mukana suunnittelemassa, vaikka heidät oli laitettu mukaan suunnitelmaan. Yhdessä tapauksessa asiakas oli soittanut valvojalleen, että ”olen päässyt koevapauteen ja...” Tällaisen koevapauden he kokivat olevan kiusallinen ja yhteistyö ei ole toiminut toivotusti. Jotkut kokivat, että toiminta ja toteutus on usein vankilasta tai siellä olevasta henkilöstä riippuvaa, ei mitenkään kokonaisvaltaisen linjakasta.

Joskus vankiloiden asiakastietojärjestelmän tiedot ovat olleet vanhoja tai puutteellisia, eli VAT:iin ei ole päivitetty tarpeellisia tietoja. Byrokratia nousi myös esiin. Vankilan järjestelmä on ollut joskus kankea, mikäli koevapauteen tulossa olevan asiakkaan olisi ollut päästävä vankilasta esim. työhaastatteluun, tai muihin työhön ym. liittyviin järjestelyihin. Tämä on harmittanut, koska asialla olisi ollut suuri vaikutus asiakkaan elämän kannalta.

Syyt koevapauden keskeyttämisiin ovat olleet myös YKS-toimistojen näkemyksen mukaan päihteet tai uudet rikokset. Toinen ongelma jatkuvuuden kannalta on ollut, että moni heidän asiakkaansa lopettaa kesken tuetun toiminnan (koevapauden sisällön) heti kun koevapaus päättyy. Tästä syystä hekin suosivat pitkäkestoista toimintavelvoitetta, joka jatkuisi myös koevapauden jälkeen.

Kuntien koevapauskokemuksia

Kunnissa työskentelevien toimijoiden osalta kokemuksia koevapaudesta kerättiin lähinnä PAAVO-kunnista, joita ovat Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Lahti, Tampere, Kuopio, Joensuu ja Oulu. Näiden kuntien asumispalvelumallit on esitetty yleisesti liitteessä 2. Tähän lukuun on otettu koevapauksen liittyviä kokemuksia, joita työntekijät ovat tuoneet esiin.

Vapautuvien vankien auttamiseksi suunnatut tukitoimet ovat olleet monissa kunnissa riittämättömiä ja hajanaisia. Tarjolla ei ole usein mitään erityistä, kokonaisvaltaista palvelua, joissa asiakkaan moninaisiin tarpeisiin pyrittäisiin löytämään kestävä ratkaisu. Jos he saa-

vat vankilassa tukea ja hoitoa, se usein katkeaa vapauden hetkellä. Vapautumissuunnitelman on vain noin puolella vangeista.

Kohderyhmän haastavuus on kokemuksien kautta tullut selväksi myös kunnissa. Asiakkaiden ongelmat kietoutuvat pääsääntöisesti kolmen ongelman vyyhdiksi: mielenterveys, päihteet, laitostausta. Jokainen näistä tekijöistä itsessään passivoi yksilöä ja vie sitä samaa henkistä kapasiteettia jota arkielämän toiminnat vaativat. Tästä syystä koevapaus toimii hyvänä laskeutuvana portaana näiden asiakkaiden kanssa. Paluu siviiliin saattaa tulla ainakin vähän helpommaksi pitkän vankilatuomion jälkeen.

Jotkut kuntien työntekijöistä pitävät suurimpana rikosseuraamusalan virheenä asumisen ja työkotien palvelutarjonnan alasajoa 1990-luvulla. Kyse oli laajalti levinneen asumiseen ja elämänsisältöön luodun järjestelmän alasajosta. Yksisilmäisesti perusteena pidettiin sitä, että katsottiin tehtävän kuuluvan kunnille. Työntekijät peräänkuuluttavat valtion ja Risen vastuuta jatkumien rakentamisessa. Sitä ei voida sysätä kolmannen sektorin eikä kuntien vastuulle.

Koevapautta pidettiin loistavana systeeminä kuntien jatkotyöskentelylle asiakkaan kanssa. Monissa kunnissa koevapausvolyymit ovat vielä olleet melko pieniä, mutta niitä toivottiin kaikkialla lisää. Pienet määrät ovat johtuneet alkuvaiheessa olevasta koevapausjärjestelmästä sekä kehittymättömästä valvonnasta. Suurimpia määriä koevapauteen on vapautunut Helsinkiin ja Tampereelle.

Koevapaus saattaa olla työläs myös asiakkaalle. Erään kunnan elinkautisen istunut asiakas oli sanonut koevapauden jälkeen, ettei olisi lähtenyt siihen, mikäli olisi tiennyt, mikälaista se on. Hän koki, että olisi päässyt helpommalla, mikäli olisi istunut tuomion vankilassa. Hän kuitenkin oli mennyt koevapauteen erääseen kuntouttavaan asumispaikkaan ja suorittanut sen hienosti loppuun ja jatkoi asumistaan siellä moitteetta vielä koevapauden jälkeen. Vapautumisen jälkeistä pärjäämistä saattoi avittaa pitkä päihteettömyys jo vankilassa ja asiakkaan yhteistyöhalukkuus.

Toisen esimerkin mukaan asiakkaan koevapaus itsessään oli mennyt hyvin, kun se vain ensin pääsi alkamaan. Asiakas vapautui suunnitelmallisesti koevapauteen alueelle, jolla hänellä ei ollut mahdollista elää. Tämä oli ollut tiedossa jo koevapautta suunniteltaessa, mutta sitä ei oltu kuitenkaan jostain syystä huomioitu. Asiakkaan asuinpaikka piti kuitenkin vaihtaa ja vasta sitten koevapaus sisältöineen pääsi alkamaan.

Koevapauden osalta kunnista nousi toivomus, että suunnittelussa olisi aina selkeästi mukana rikosseuraamusalan edustaja. Koevapauksien sisältöjä on pidetty hyvinä ja etenkin mahdollisuutta räätälöidä niitä asiakkaalle sopiviksi. Toimintasisältönä on ollut myös erilaisempia muotoja, kuten esim. ”paluu perheeseen”, joka sisälsi mm. lastenhoitoa. Tällaiset jatkoelämää hyvin tukevat sisällöt koettiin tervetulleiksi. Muutosta toivottiin koevapauden byrokratiaan, jotta saataisiin järkeviä ja kattavia ratkaisuja asiakkaan tarpeista ja kyvyistä käsin. Kriittisiin kohtiin pitäisi valmistautua huolellisemmin ja miettiä toimenpiteet erilaisten tilanteiden varalle.

Monessa kunnassa ei ole virallista tai kirjattua työskentelymallia valvottuun koevapauteen tai yleensä vapautuviin vankeihin liittyen. Eräässä kunnassa vaikeudeksi koettiin sijoitusvankiloiden jatkuva muuttuminen laki- ja organisaatiomuutosten myötä. Yhteistyökuviot saatiin kuitenkin melko hyvin toimimaan vapautuvien vankien osalta. Yhä jäi

kuitenkin epäselväksi, mihin vankiloihin kyseisen alueen vangit sijoittuvat jatkossa.

Hoitopaikat

Hoitopaikkojen kokemuksia kerättiin Tervalammen kartanosta, Sillanpirtin hoitokodista sekä Ridasjärven päihdehoitolaitoksesta.

Kaikissa oli ollut koevapaudessa olevia, mutta ei vielä erityisen suuria määriä. Myös rangaistuksen aikaisia kuntoutuksia oli toteutettu. Kaikissa paikoissa koevapaus on koettu hyväksi. Eräs sosiaalityöntekijä sanoikin, että ”mikäli voidaan luoda jonkinlainen järjestelmä, joka tukee asiakasta kuntoutumaan, se on aina tervetullutta.” Jossain vaiheessa koevapauteen sijoitettujen määrät voivat tulla vastaan, eli kuinka monta kerrallaan koevapaudessa olevia voidaan ottaa.

Koevapauteen tulevat ovat päätyneet hoitoihin yleensä A-klinikan kautta läheteellä. Yhdessä paikoista on kahden viikon orientaatiojakso, jolloin ei asiakas pääse hoitopaikasta pois, eikä kuntoutusta voi keskeyttää. Tämän on katsottu auttavan kiinnittymisessä hoitoon. Pääosin koevapaudet ovat onnistuneet, mutta kaikissa paikoissa oli ollut muutamia yksittäisiä tapauksia, joissa koevapaus on päätynyt asiakkaan retkahtamiseen. Yhteen liittyi myös uhkailua, jolloin asiakas sai uloskirjoituksen hoitopaikasta.

Erään asiakkaan kohdalla oli tehty toimiva pidempiaikainen suunnitelma, asiakas oli ensin hoitopaikassa, meni sieltä istumaan tuomion, josta tuli takaisin kyseiseen hoitopaikkaan koevapauteen. Sopimus oli hyvä, säännöt selvät ja sisällöt toimivat. Hoitopaikan järjestämä ohjelma kattoi koevapauden sisällön.

Yhdestä paikasta löytyi myös erityisen onnistunut koevapausesimerkki. Asiakas oli mennyt ensin ryhmämuotoiseen kuntoutukseen kahdeksi viikoksi, haki sieltä kuntouttavaan työtoimintaan, pääsi toverikunnan puheenjohtajaksi, teki täyden raittiuspäätöksen ja pääsi opiskelemaan lähihoitajaksi. Hänen elämänsä on kääntynyt aivan pääläelleen vankilasta vapautumisen jälkeen.

Yleensä yhteistyö vankilaan on ollut toimivaa, mutta joskus on vaikuttanut, että vankiloissa ovat asiat olleet vähän hajallaan. Tämä on koskenut epäselviä käytäntöjä, lähinnä työnjakoa, eli kuka tekee ja mitä. Tärkeää hoitopaikkojen kannalta on, että yhteistyö toimii alusta alkaen, sopimus on selkeä ja asiakas motivoitunut. Asiakkaan motivaatiokaan ei ole aina kynnyskysymys, koska usein se voi olla tullessa heikko ja asiakas tulee ns. jostain muusta syystä, mutta motivaatio saattaa hyvinkin nousta hoidon aikana. Koevapauden loppupäähän toivotaan enemmän tukea. Myös hoitopaikoissa on huomattu koevapauden päättymisajankohdan olevan riskialtista aikaa päihteiden käytönkin osalta. Tähän olisi hyvä kiinnittää huomiota niin koevapauden suunnittelu- kuin toteutusvaiheessakin.

Pääsääntöisesti hoitopaikoissa toivotaan asiakkaalle hyvää suunnitelmaa ja verkostotyötä alusta asti, ettei ”pakettia” vaan heitetä heille. Hoitopaikkojen työntekijät eivät olleet saaneet mitään erityistä koulutusta koevapaudesta, mutta yksi työntekijä on nimetty keskitymään koevapauksiin.

Järjestöjen kokemuksia

Toisissa järjestöissä koevapauksia on ollut pidempään ja enemmän, mutta suurimmassa osassa se on järjestelmänä ja mahdollisuutena suhteellisen uusi. Sellaisissa kolmannen

sektorin paikoissa, joissa on koevapauksia enemmän jo toteutettu, koettiin, että koevapaudet ovat menneet pääsääntöisesti hienosti. Ainakin siihen haasteelliseen koevapauden päättymiseen asti, joka tuntuu olevan riskikohta yleisesti muuallakin. Koevapauden loppuminen aiheuttaa ”vapautumisen fiiliksen” ja vastaa henkisesti tavallisen vankilasta vapautumisen tunteita ja riskejä. Muutosmotivaation vahvistaminen kriittisessä vapautumisvaiheessa olisi erityisen tärkeää. Koevapauden aikana saattaisi olla tilausta myös vähän tiiviimmälle yksilötyölle.

Koevapauksien valmistelu pitäisi aloittaa aikaisemmin, suuren osan mielestä valmisteluosuus jää liian lyhyeksi. Erään tahon mukaan koevapauden suunnittelu olisi hyvä aloittaa jo tutkinnan aikana, jos estettä siihen ei ole tiedossa. Vankiloiden käytännöt ovat olleet joidenkin mukaan melko kirjavia, linjaus tuntuu puuttuvan. Jokaisella vankilalla on oma systeeminsä, ja erot vankiloiden välillä voivat olla suuret.

Hallinnollisesti koevapaudet ovat menneet sujuvasti, mutta eri vankiloiden valvontakäytännöt ovat aiheuttaneet ihmetystä. Joskus ulkopuolelta on saattanut saada vaikutelman, kuin koko linjaus puuttuisi vankeinhoidon sisällä. Jossain paikassa on seulotettu kerran viikossa, toisessa joka toinen viikko ja jossain muussa ei juuri koskaan. Sinänsä valvonta on toiminut asiakkaille hyvin ja hienotunteisesti, mistä saatiin paljon positiivista palautetta.

Valvotun koevapauden puolesta puhuminen koettiin jatkossakin tärkeäksi. Kuntapuolta kaivattiin mukaan vapauttamistalkoisiin ja enemmän toivottiin myös heidän kanssaan tehtävältä yhteistyöltä. Ongelma kunnissa on ollut erään kokemuksen mukaan seuraava; kunnat maksavat koevapauden, mutta eivät tiedä tarpeeksi systeemistä, eli jäävät helposti raha-automaatin asemaan. Maksupuolen hoitaminen soveltuisi vastaajan mukaan parhaiten YKS-toimistoille. Esim. eräässä Suomen suurimmassa kaupungissa on tullut vuoden aikana kuusi uutta ohjeistusta näihin tilanteisiin, mikä tarkoittaa, että paljon tietoa vaikuttaisi kunnistakin puuttuvan.

Myös tiedotuksen osuutta koevapauksiin liittyen voisi tuntuvasti lisätä. YKS-toimistojen osuutta ja yhteistyötä haluttiin tehostaa. Huolestuttavin tilanne on ollut sellainen, että eri tahojen yhteinen asiakas on koevapaudessa, mutta mitään todellista yhteistyötä ja yhteyksiä ei ole YKS-toimistojen, vankiloiden ja sijoituspaikan välillä.

Naisten asemaa haluttiin vahvistaa koevapauksien osuuksissa ja varmistaa heille tarjottavien palvelujen olemassaolo. Epäkohtana koettiin myös peruutetut koevapaudet, jolloin vapautumisen valmistelu keskeytyy täysin. Ratkaisuksi tähän toivottiin määräaikaisten peruutusten lisäämistä. Toiseksi epäkohdaksi nousi ristiriita tiedon saannissa ja antamisessa; sijoituspaikka on ilmoitusvelvollinen, mutta ei saa itse mitään tietoja, usein ei edes olennaisiakaan. Vankilalta ei saada toimeenpanosuunnitelmaa, ritaa tai ransua, vaikka tieto voisi olla olennainen asiakkaan kanssa työskentelemisen kannalta.

Lähteenä 3. yhteenvetoa 16.2.2011 pidetyn koevapausseminaarin esityksistä

6.5. Arvio projektista

Sijoitus ohjattuun asumiseen -projekti toimi neljän vuoden ajan ja projektin viimeinen toimintavuosi toi projektin tuloksia selkeämmin näkyviksi. Projektin toiminta integroitui erityisesti Vertaistuki Rediksen ja säätiön Asumispalveluyksikön osaksi.

Asiakasvirta ja asumisyhteisöjen täyttöaste saatiin säätiön kannalta taloudellisesti kohtuulliseksi, ja palvelujen kysyntää on kiitettävän paljon. Asumisyhteisötyön päivittäiseen hoitamiseen on kehittynyt rutiinia ja hyviä käytäntöjä, joita on pyritty siirtämään uusille asumisohjaajille. Projektin selkeimmät ”tulokset”, eli yhteisövaiheesta asumispolullaan eteenpäin päässeet asiakkaat, ovat jo melko hyvät.

Valvottuun koevapauteen sijoitettujen määrä on ollut selvässä kasvussa: Vuonna 2007 sijoituksia oli yksi, vuonna 2008 kolme, vuonna 2009 12 ja vuonna 2010 13.

Projektin rakenteiden ja sisällön pitkäjänteinen ja suunnitelmallinen kehittäminen ja erityisesti uusien toiminta- ja yhteistyömallien luominen on välillä polkenut paikallaan. Tämä johtui osittain voimavarojen vähyydestä. Projektityöntekijä oli paljon kiinni asumisyhteisöjen arjen toiminnassa. Tästä huolimatta hankkeen tavoitteiden mukaisesti on kyetty luomaan säätiön oma suunnitelmallisen vapauttamisen polku, jossa yhdistyvät tuettu asuminen ja päivätoiminnan järjestäminen yhdessä laajan yhteistyöverkoston kanssa.

Uusien työntekijöiden rekrytointi asumisyhteisötyöhön syksyllä 2009 ja tammikuussa 2010 mahdollistivat tehtävien painopisteen tarkennuksen viimeiselle projektivuodelle. Päivittäisestä asumisyhteisötyöstä voitiin siirtyä täysipainoisesti yhteistyöverkoston (mm. koevapauksien toimintavelvoitteiden sisällön tuottajat) rakentamiseen ja muuhun projektin kehittämistyöhön, erityisesti vaikuttamistyöhön: puhumaan valvotun koevapauden puolesta suunnitelmallisen vankilasta vapauttamisen konkreettisena työvälineenä. Projektin loppuvaiheessa aikaa varattiin yhteistyökäytäntöjen juurruttamisen lisäksi myös kokemusten ja tulosten keräämisen sekä kirjaamiseen ja projektin loppuraportin laatimiseen.

Projektin arviointi on tehty itsearviointina. SOAP on ollut käytäntölähtöinen kehittämisprojekti, joka on omalta osaltaan rakentanut, kehittänyt, edistänyt ja arvioinut suunnitelmallista vankilasta vapauttamista. Projektin erityisenä kehittämisalueena on ollut valvotun koevapauden järjestelmän hyödyntäminen vankilasta vapautumisen vaiheessa, ja tässä projekti on onnistunut melko hyvin: hankkeen aikana koevapaussijoitusten määrä Kritsin tuetun asumisen palveluihin on lisääntynyt, kokemuksia on dokumentoitu ja juurrutettu, toimintaa ja yhteistyötä on kehitetty.

Projektin toiminnan ja tulosten arvioimiseksi toteutettiin yhteistyökumppaneille kevään 2010 aikana palautekysely (Webropol-kysely). Tulosten mukaan SOAP-projektin ja Kritsin tukiasumispalvelujen toimintaan ja yhteistyöhön on pääsääntöisesti oltu varsin tyytyväisiä.

Asiakkaiden palautteen saamiseksi toteutettiin valvottuun koevapauteen sijoitettuna olleiden haastatteluja (kevällä 2010). Haastattelujen perusteella Kritsin tukiasumispalvelujen tuottamilla palveluilla on ollut tärkeä merkitys vapautuneiden rikoksettomaan ja päihteetömään elämään tähtäävässä yhteiskuntaan sijoittumisen alkuvaiheessa.

Tupa-työryhmän henkilöstöressurssien kasvaessa solutukiasuntoihin ja yhteistyöverkostoihin liittyvää työtä voitiin asteittain siirtää asumisohjaajille. Projektin aikana kehitettyjä toimintatapoja juurrutettiin säätiön tukiasumispalvelutyöryhmälle. Tässä on pitkälti onnistuttu, joskin työntekijävaihtuvuus on ollut rajoittavana tekijänä.

6.6. Jatkoasteet ja kehittämisehdotukset

Loppuraporttiin kerättyjen kokemusten ja kyselyiden valossa nousee esiin aika selkeitä haastealueita ja kehittämiskohteita. Valvotun koevapauden puolesta puhuminen on tärkeää jatkossakin. Sen antamat mahdollisuudet ovat asiakkaille parhaassa tapauksessa korvaamattomia ja huonoimmissakin tapauksissa se antaa asiakkaalle kokemusta vapautumisesta sekä realistisuutta vapautumistilanteisiin. Koevapauksien kanssa työskentelevät eri yhteistyötahot ovat kokeneet lähes poikkeuksetta koevapauden hyväksi työvälineeksi kyseisen asiakaskunnan kuntoutuksessa. Siitä on ollut hyötyä asiakkaille ja myös heitä vastaanotaville palveluille: asiakkaan valvonta ja kontrolli on selkeästi muualla, lisäksi ns. palautusosoite on selvä. Tällaista tilannettahan harvoin muuten tulee kuntoutuspuolella vastaan.

Koevapauksia suunniteltaessa itse suunnitelma olisi tehtävä huolella ja hyvissä ajoin. Tämä on käytännössä yhä haaste monissa paikoissa ja suunnitelma saatetaan tehdä hyvin kiireellä ja viime tipassa. Tällöin asiakas tupsahtaa myös aika nopeasti yhteistyökumppanien palveluihin, eikä niissäkään saada tehtyä tarvittavaa huolellista pohjatyötä. Tämä luo helposti kierteen, jossa jokainen paikka vain pyrkii juoksemaan mukana vauhdissa, eikä asiakkaan asioihin pääse rauhassa perehtymään. Tämän kierteen voisi katkaista vahvemmalla ja pitkäjänteisellä työskentelyllä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, mihin tietysti vankeinhoidossa koko ajan pyritäänkin. Kaikki koevapautteen liittyvät tahot pitäisi saada mukaan suunnittelemaan sen toteuttamista. Tämä koskee niin yhdyskuntaseuraamustoimistoa kuin toimintapaikkojakin. Skaala koevapauksien järjestämisessä on yhä varsin epäyhtenäinen ja vaihteleva paikasta tai jopa työntekijästä riippuen. Yhtenäinen linja ja työnäky eivät ole vielä vahvalla pohjalla, etenkin toimintatavoissa.

Koevapauden suhteen on pelätty myös vankien kahtiajakoa. Uhkakuvana on pidetty, jos koevapautteen pääsevät vain ne, joilla on valmiuksia, mutta portaittaista vapautumista tarvitsevien kohdalla se ei toteutuisikaan, jos henkilöllä ei esim. ole asuntoa. Pelätään myös, että kaikkein huonokuntoisimmat ja toimintakyvyttömimmät vangit jäävät vaille huomiota ja toimenpiteitä, koska eivät ole koevapauskykyisiä. Tämän vankiryhmän asiaa pitäisi pitää esillä ja kehittää heille soveltuvia, kuntouttavia malleja. Koevapauksia pitäisi uskaltaa toteuttaa ja suunnitella rohkeammin sellaisille vangeille, joiden valmiudet siihen eivät ole ihan kärkiluokkaa. Epäonnistumisia ei saisi pelätä liikaa, vaan uskallusta yrittää kokeilla ja antaa asiakkaalle mahdollisuus harjoitella portaittaisen vapautumisen kautta. Tämä vapautumistapa nähdään nimenomaan mahdollisuutena asiakkaan muuten usein rikkonaiseen elämänhistoriaan peilaten.

Kunnissa on usein valtakunnallisestikin varsin kirjavat käytännöt, mutta ne vaihtelevat myös kuntien sisällä. Paitsi eri alueilla, mutta myös yksittäisten työntekijöidenkin välillä saattaa olla hyvinkin erilaisia toimintatapoja ja yhtenäinen linjaus puuttuu. Kuntiin on kuitenkin suuri tarve vaikuttaa, koska ne maksavat koevapauden aiheuttamat kustannukset ja sinne asiakkaat myös päätyvät asumaan koevapauden jälkeen. Koevapaus on kunnille oiva paikka kartoittaa ei-niin-hyvin-pärjänneet asukkaansa ja luoda heille tukevia kuntoutuspolkuja ennaltaehkäisevässä mielessä. Nämä asukkaat tulevat paljon kalliimmaksi kunnille hoitamattomina ilman suunnitelmaa, kuin jos he olisivat jonkinlaisen kuntoutuksen ja kartoituksen piirissä. Koevapaus antaa tähän loistavan mahdollisuuden. Asiakkaat ovat silloin todennetusti valvonnan piirissä ja päihteitä. Valvotusta koevapaudesta tarvitsee edelleen aktiivisesti tiedottaa ja puhua sen puolesta erityisesti kunnille, jotta jatkossa kaikilla vangeilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet siirtyä suunnitellusti vapauteen;

portaittain, tuetusti ja turvallisesti. Näin myös vanki saisi vapautteen paremman alun positiivisen onnistumiskokemuksen myötä.

Yhdeksi epäkohdaksi voisi nostaa myös ns. kokonaan peruutetut koevapaudet, kun vapautumisen valmistelu keskeytyy lopullisesti jo suunnitteluvaiheessa. Tähän johtavia syitä ovat pääsääntöisesti olleet kurinpitorikkeet ym., joihin voisi reagoida ja puuttua muillakin tavoilla, jolloin ne eivät välttämättä katkaisisi koko koevapautta ja sillä saatavaa hyötyä. Keskeytyksillä on myös vaikutuksensa koevapauksien määrän kokonaistavoitteisiin, joten myös muita puuttumiskeinoja kannattaisi lisätä. Koevapaussjärjestelmä antaa kuitenkin mahdollisuuden jatkaa koevapautta pienistä rikkeistä huolimatta esim. määräaikaisten peruutusten kautta. Näitä voisi lisätä peruutusten sijaan, jolloin koevapaudet eivät epäonnistuisi täysin, vaikka pieniä epäonnistumisia tulisikin. Näin on tehtykin ja kokemuksen myötä tähänkin tulee selkeämpi ote.

Koevapauden aikana on selkeästi tarvetta nykyistä tiiviimmälle yksilötyölle ja etenkin muutosmotivaation vahvistamiseen muutenkin kriittisessä vapautumisvaiheessa. Alku- ja loppuhaastattelut olisi tärkeää tehdä huolellisesti niin, että asiakas saisi palautetta koevapaudestaan ja hän voisi antaa sitä myös itse. Tätä tietoa voisi hyödyntää paremmin jatkossa koevapauksien suunnitteluvaiheessa.

Useammalta taholta esitettiin huolta naisten asemasta koevapauskentässä ja toivottiin erityisiä räätälöityjä asumispalveluja koevapautteen sijoitettaville naisasiakkaille. Tähän ei ole vastinetta vielä missään kunnassa, vaan naiset ovat pääsääntöisesti menneet koevapautteen joko omaan kotiin tai esim. päihdekuntoutuspaikkoihin. Kritsin kautta naisia on päässyt koevapautteen tukiasuntoihin suoraan, mutta myös toivomuksia naisten omasta asumisyhteisöstä on esitetty. Tätähän on Kritsissä aikaisemmin muutaman vuoden ajan kokeiltu vuosina 2005–2007, ja silloin naisia ei riittänyt täyttämään yhteisön asiakaspaikkoja ja maksusitoumuksiakin saatiin huonommin kuin miehille. Ajat ovat kuitenkin mm. koevapauksien vuoksi muuttuneet, joten ajatusta jonkinlaisesta pienimuotoisesta kokeilusta Kritsin osalta ei ole kokonaan tyrmätty. Kritsin Tupan toimintaa on muutenkin pyritty fokusoimaan ja suunnittelemaan pitkälti koevapauksien lisäämisen näkökulmasta.

Liitteet

Liite 1.

Asiakastapaus keskisuuresta Paavo-kunnasta

"Herra Hartikainen" on ollut monella tapaa haastava asiakas. Hän on eläkeläinen, joten takuuvuokra tai vuokranmaksu ei tuota ongelmaa. Viimeisimmän vankeusjutun taustalla on oma tunnustus. Hartikaista voisi luonnehtia takertuvaksi. Hän haluaa, että asiat hoituvat, mutta hänen itsensä on vaikea toimia. Hän tarvitsee toisten apua.

Hartikaisen menneisyys ja ystäväpiiri painavat asunnon saamisessa paljon enemmän kuin nykytilanne. Asunnottomien sosiaalityöntekijä on tehnyt voitavansa, mutta kaupunkinsa vuokralatyhtiössä Hartikaisella on maineensa, joka ei puhdistu.

Hartikainen ei voinut muuttaa kaupungin eräälle alueelle, koska siellä asui henkilö, johon törmätessä olisi aiheutunut harmeja.

Koevapauteen päästäkseen Hartikainen turvautui yhdyskuntaseuraamuslaitoksen apuun. Sieltä "pommitettiin" eri tahoja, mutta esim. vankilan suunnalta Yks-toimisto sai "kuulla kunniansa", kun he välittivät Hartikaisen viestejä. Hartikaiselle oli lupailtu koevapautta ja sinne hän halusi, vaikka arviointikeskus sitä vastusti. Asunnon saaminen venytti koevapauteen pääsyä. Lopulta Hartikaisen onnistui saada asunto kotikunnan naapurikunnasta, jossa hän asui aluksi tuttavansa asunnossa alivuokralaisena, jotta pääsi koevapauteen. Lopuksi hän muutti omaan vuokra-asuntoon ja vaihtui kuntalaisuudeltaan lähikunnan asukkaaksi.

Koevapauden valmisteluun oli rutkasti aikaa, mutta asioille ei tehty todellisuudessa mitään. Hartikainen olisi tarvinnut konkreettista apua esim. hakemusten tekemisessä. Hartikainen kuvitteli ehkä, että hän saa konkreettista apua vankilalta asunnon hakemisessa. Näin ei kuitenkaan käynyt ja Hartikainen koki kiusaamiseksi myös sen, vankila maksoi Hartikaiselle yks-toimistolla käynnit melkoisella viiveellä.

Olennaista Herra Hartikaisen tilanteessa oli se, että huonon maineen takia vanha vuokra-asuntoyhtiö ei huolinut häntä asukkaaksi. Kolmannenkaan sektorin tarjoama asunto ei onnistunut, eikä muilla mahdollisilla asunnon tarjoajilla ollut vapaita asuntoja. Sitten tuttava tarjosi lyhytaikaisen asunnon. Asiaa vaikutti hoitavan yks-toimisto, kotikunnan sosiaalityön osuus tuntui jääneen vähäiseksi. Koevapautta valmisteltiin kiireellä, mutta tuttua koevapaus onnistui, koevapauden sisältö vaikutti mielekkäältä ja hän onnistui sen aikana hankkimaan myös oman asunnon. Koevapauden päättyessä asiakas kuitenkin retkahtaa. Asiakkaalle olisi voinut käydä huonomminkin ilman yks-toimiston tukea ja heidän ilmeisen henkilökohtaista työtötään ja kiinnostustaan mieheen.

Kotikunnan sosiaalityön puute pistää silmään Herra Hartikaisen tarinassa. Toinen silmiin pistävä piirre on kiire. Vankila tuntui työntävän häntä ulos ja / tai hänellä itsellään oli kova hinku siviiliin. Asuntoa ei ollut. Olisiko häntä kannattanut laittaakaan koevapauteen, jos tilanne on noin epävakaa?

Yksi tyypillinen tätä asiakasryhmää koskeva piirre on vanhan taustan tuomat muut esteet, kuin häiriöt asumishistoriassa, eli vihamiehet. ”Ei voi mennä sinne tänne ja tonne kun

siellä on se ja se...” Miehen tilanne on kuitenkin siinä mielessä poikkeuksellisen hyvä, että hänellä on eläke ja periaatteessa hän on vapaa valitsemaan asuinkuntansa. Näin ei monien kohdalla ole

Herra Hartikainen vaikuttaa pärjänneen koevapaudessa tyyppilliseen tapaan varsin hyvin, mutta retkahdus oli sitten kuitenkin tapahtunut pian varsinaisen vapautumisen jälkeen. Myös Vahvat-projekti on raportoinut tämän olevan aika yleistä. Koevapauden päättymisvaiheeseen olisi hyvä panostaa niin, ettei se olisi vain valvontapuhelimen pois viemistä, vaan kokonaisvaltaisempaa tilanteen arvioimista. Koevapauteen tukea tuottavan tahon kannattaisi tehdä retkahdussuunnitelma ja järjestää tukitapaamisia tiiviimmin koevapauden päättymisen kummallekin puolen.

Hartikaisen tarinassa menee lomittain ja limittäin kaksi pääasiaa, eli vankilasta asunnottomana vapautuvan ongelmat yleensä (maine, kyvyttömyys hoitaa asioita itsenäisesti, vapautumisen valmistelun jääminen käytännössä vangin oman aktiivisuuden varaan, rajoitteet mille paikkakunnalle voi mennä joko varattomuuden tai taustojen takia) ja toisaalta koevapauteen liittyvät ongelmat. Yhdistelmänä tämä aiheuttaa usein vielä suurempia ongelmia.

Koevapauden osalta suurin ongelma tässä tarinassa on heikko koevapauden valmistelu ja epäselvyys prosessin johtajasta. Vankilan taholta oli lupailtu, että vanki voisi päästä koevapauteen. Vanki tietenkin ottaa tämän tiedon kovin innokkaasti vastaan ja alkaa asiaa hoitaa. Vankila ei kuitenkaan auta ainoan esteen poistamisessa, eli asunnon hankinnassa, vaikka kyseessä on henkilö, joka apua selkeästi tarvitsisi. Arviointikeskuksen pitäisi johtaa prosessia ja se onkin vapauttamisesta eri mieltä, mutta heitä ei ilmeisesti viime kädessä ole kuunneltu. Lopulta koevapauden valmistelijaksi muotoutuukin yks-toimisto, jolle nykyjärjestelmän mukaan asian ei pitäisi kuulua.

Eli koevapauden valmisteluprosessia ei ole riittävästi ohjeistettu, eikä valmistelusta vastaavia virkamiehiä ole nimetty riittävän selkeästi. Tai jos onkin, he hoitavat asiaa eri laitoksissa epätasaisesti. Asiakkaalle toiminta on aiheuttanut kohtuutonta vaivaa ja epäselvyyttä, mikä ei ole koevapauden tarkoitus.

Liite 2.

Paavo-kuntien koevapauskäytännöt

Joensuu

Joensuussa on Oma koti -hankkeen myötä mietitty asumisvaihtoehtoja vapautuville vangeille ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaille. Samassa yhteydessä on kartoitettu verkostoja, nykyisiä palveluita ja sitä, mitä tällä hetkellä voidaan tarjota. Hankkeen myötä on selvinnyt, että asunnoista ja erityisesti tukiasunnoista on pula. Pohjois-Karjalassa vapautuvat vangit ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaat ovat varsin eriarvoisessa asemassa henkilön kotikunnasta riippuen.

Joensuussa järjestettiin Asuminen ja asumisen tukipalvelut -sidosryhmätapaaminen maaliskuussa 2011. Tilaisuuden tavoitteena oli luoda yhteisiä käytäntöjä ja toimintatapoja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden ja vankilasta vapautuvien asunnon saamiseen ja asumisen tukeen. Tavoitteena oli keskustella yhdyshenkilömallin tarpeesta asumiseen liittyvissä eri toimijoiden kesken.

Tällä hetkellä Joensuussa on tarjolla joitakin päihdehuollon tukiasuntoja. Joensuun seudun nuorisoasuntoyhdistyksellä (Josna) on erilaisten järjestelyjen kautta noin 40 asuntoa yhteistyössä Nuorisoasuntoliiton omistaman Alkuasunnot OY:n, Joensuun Kodit OY:n ja Y-säätiön kanssa. Josna tuottaa asumisen sisältöpalveluja. Tuetun asumisen palvelumyyn- ti on alkanut vuonna 2010. Tuetun asumisen palvelumalli on kehitetty vuosina 2006–2010 RAY:n projektirahoituksella.

Y-säätiöllä on Joensuussa asuntoja, joita hallinnoivat Joensuun asuntotoimisto ja Pohjois-Karjalan Mielenterveydentuki ry. Yhteisöasumispalveluita/-laitoksia on muutamia, joiden toiminta-ajatus perustuu mm. päihdekuntoutumiseen. Asunnottomista moni päätyy kuitenkin asumaan kavereiden tai sukulaisten luona.

Asuntoja ja erityisesti tukiasuntoja ei ole ollut riittävästi. Lisäksi ei tiedetä tarpeeksi ajoissa, milloin asiakas vapautuu vankilasta. Näin ollen on rajatusti aikaa sen miettimiselle, minne vapautuvan voisi asuttaa. Käytännön järjestelyille on jäänyt liian vähän aikaa. Yhteistyö Joensuun Kotien kanssa on toiminut, mutta asunnonhakijan taustatekijät, kuten luottotietohäiriöt, vuokratästit ja aikaisemmat häiriökäyttäytymiset tekevät asunnon saamisen käytännössä varsin usein mahdottomaksi. Lisäksi asumishistorian rikkonaisuus (ei näyttöä asumisvalmiuksista ja motivaatiosta esim. päihdekuntoutukseen) tarkoittaa sitä, että asiakkuuden syntyminen esimerkiksi Joensuun Kodeille voi vaikeutua. Joensuun Kotien linjauksena on ollut, että vuokratästien tulee olla maksettuina.

Joensuussa on päihdehuollon tukiasuntoja, joissa työntekijät (2) käyvät viikoittain auttamassa muun muassa kodin järjestämisessä, asioiden hoitamisessa ja ruokakaupassa käynnissä. Tukea on ollut jonkin verran saatavilla myös paikallisen KRIS-yhdistyksen kautta, mutta heidän toimintansa on sittemmin jäänyt pois. Aktiiveja tukihenkilöitä on ollut vain muutama laajalla alueella.

Myös evankelisluterilainen seurakunta (diakoni) on mukana Oma koti -hankkeessa. Hankkeelta on toivottu ennen kaikkea keinoja verkostojen ja yhteistyön luomiseen.

Joensuun asumispalvelut ovat tällä hetkellä kohdennettuja motivoituneille ja kuntoutukseen sitoutuneille henkilöille, jotka eivät välttämättä tarvitse kovinkaan laajaa tukea. Yhteistyötä tehdään lähinnä Joensuun yhdyskuntaseuraamustoimiston, Joensuun seudun nuorisoasuntoyhdistyksen ja ASPA:n kanssa. Joensuussa ei ole aikaisemmin ollut ensisuojaa, mutta syksyllä 2010 Joensuun kaupungin yömaja aloitti toimintansa.

Asunnon haku ja itsenäisen asumisen valmiuksien, toimeentulon ja esimerkiksi eläkeasioiden selvittely olisi hyvä aloittaa vankilassa. Valvottuun koevapauteen on päässyt tällä hetkellä paljon sellaisia henkilöitä, jotka olisivat pärjänneet muutenkin ilman erityistä tukea. Asumishistorian rikkonaisuus on ollut yksi vaikuttava koevapaumas mahdollisuuden käytössä.

Jyväskylä

Jyväskylässä asunnottomuudesta sekä vapautuvien vankien asumisesta puhutaan avoimesti ja maksusitoumuksia asumiseen saa hyvin. Jyväskylän "sosiaalisesta" asuttamisesta huolehtii pääasiassa Jyväskylän Katulähetys ry. Katulähetyksellä on tuettua asumista kymmenessä eri yksikössä ja he pystyvät asuttamaan rikosseuraamusasiakkaita varsin pitkälle. Kuitenkin moni vankilasta vapautuva ei halua sitoutua päihteettömyyteen, eikä muistakaan syistä tahdo asua Katulähetysten yksiköissä. Toisena toimijana on JVA (Jyväskylän vuokra-asunnot) ja heidän kanssaan on pystytty tekemään sopimuksia vankilasta vapautuville (muutamia vuosittain), mutta vasta silloin, kun vuokrat on maksettu. Myös välivuokrausta on ehdotettu.

Katulähetyksessä yhdeltä luukulta saa asunnon, työtä ja ruokaa. Tällä hetkellä heillä on 226 asuntoa ja 90 työllistämipaikkaa. Pääpaino on tuetussa asumisessa, mallina on porasmalli.

Ensisuojapaikkoja on kymmenen, vieressä 51 yksiötä, joihin voi mennä humalassa nukkumaan. Lähellä on nuotiopaikka, jossa voi juoda. Poliisi tuo usein päihtyneitä yhdistyksen ensisuojaan putkan sijasta. Katulähetyksellä on 8 puolimatkan kankotia, joissa on yhteensä 168 paikkaa. Jokaisella yksiköllä on valtuudet määrätä omat sääntönsä – esim. retkahduksen jälkeen pitää olla x määrä selviä päiviä, ennen kuin pääsee takaisin puolimatkan kotiin. Asukkaiden kanssa yhteistyössä rakennetaan yhteisö.

Pääsääntöisesti vastaan otetaan vastaan kaikki. Katulähetykseen hakeutuvat ne, joilla asumiseen on todellinen tarve. Toiminnassa toteutetaan sosiaalista isännöintiä ja Katulähetyksellä on erityistuen yksikkö. Suurimmalla osalla (60–70% eli 300–400) asiakkaista on vankilatausta. Mielenterveyspalveluihin on vaikea päästä, jos on päihdeongelma. Ensisuojassa on oma sairaanhoitaja. Yhteistyötä tehdään Päihdepalvelusäätiön ja muiden katkojen kanssa.

Kritsin Jyväällä-hankkeen tuloksena Päihdepalvelusäätiön työntekijä käy alueen vankiloissa tapaamassa vapautumassa olevia vankeja. Jotkut vangit tavataan jo useita kuukausia ennen vapautumista, toiset taas lähes vapautumispäivänä. Elämäntilanne kartoitetaan ja pohditaan miten tuki voitaisiin räätälöidä. Koevapaussijoituksia on projektin aikana ollut 11 ja se on todettu hyväksi toimintamalliksi tuetun asumisen pohjaksi. Koevapaussijoituksia otettaisiin mielellään vastaan enemmänkin.

Kuopio

Kuopion alueella asunnot ja päihdehuolto toimii suhteellisen hyvin, mutta mielenterveyspalvelut eivät vielä niin hyvin. Vapautuvien vankien asumistilanteen parantamiseksi on koottu asuntotyöryhmä, johon kuuluu vankiloiden, YKS-toimiston, Niiralan Kulman, Päihdepalvelusäätiön ja kaupungin sosiaalityöntekijöiden edustus. Kuopiossa on mahdollisuus saada opiskelija-asunto, jos opiskelee esim. koevapauden aikana tai vapautumisen jälkeen, jos on opiskellut vankeusaikana. Kuopion työterapisella yhdistyksellä on yhteensä 120 tuetun asumisen asukaspaikkaa kuudessa eri yksikössä ympäri Kuopiota. Asukkaat voivat käydä eri yksiköissä päivätoiminnoissa, esim. Inkilänkodissa kuntosalilla jne.

Inkilänkodin asumispalvelut on suunnattu henkilöille, jotka tarvitsevat turvallisen, päihdeettömän asumisyhteisön elämönhallintataitojensa vahvistamiseen. Asukkaina on päihde- ja mielenterveyskuntoutujia ja paikkoja (yksiöitä) on 68. Inkilänkodissa on mahdollisuus asua itsenäisesti, mutta saada laajamittaistakin tukea.

Patakukkulan toimintakeskuksen asumispalvelut on suunnattu täysi-ikäisille päihdekuntoutujille (monilla vankilatausta), joilla on vaikeuksia päihteiden ja oman elämönhallinnan kanssa. Kuntoutujat haluavat motivoitua elämänmuutokseen ja sitoutuvat yhteisön toimintaan ja sääntöihin. Ohjaajat auttavat taloudelliseen tilanteeseen liittyvien solmukohtien selvittämisessä, asumisasioiden järjestelemisessä sekä tuki- ja palveluverkoston käyttöön liittyvissä asioissa. Asiakkaiden kanssa tehdään kuntoutussuunnitelmat ja luodaan terapiasuhde.

Asuminen alkaa starttijaksolla (7 paikkaa päärakennuksessa, osa 2hh), joka kestää 1-2 kuukautta. Starttijakson aikana kartoitetaan elämäntilanne, tehdään kuntoutussuunnitelma ja asetetaan asumisen tavoitteet. Onnistuneen starttijakson jälkeen on mahdollisuus siirtyä itsenäisempään tuettuun asumiseen (14 paikkaa rivitaloissa samassa pihassa, yhdessä kahden hengen soluasunto, jossa omat huoneet), jossa asuminen kestää noin 2 vuotta. Usein asuminen kuitenkin päättyy rikkeisiin ennen tätä aikaa. Ohjaajat ovat paikalla klo 7- 22, tulevaisuudessa kolmessa vuorossa.

Patakukkulalla on ollut jonkin verran koevapaussijoituksia. Patarilla ei kysytä muilta asukkailta, sopiiko jonkun uuden tuleminen, mutta ennen yhteiseen huoneeseen sijoittamista tarkistetaan tilanne ja yleisesti pohditaan kestääkö yhteisö jonkun henkilön tulemisen. Asiakashaastatteluita tehdään joko paikan päällä Patarissa tai vankilassa. Työterapinen yhdistys ei kuulu tukiasumistyöryhmään, mutta tekee yhteistyötä jatkuvasti esim. sosiaalityöntekijöiden ja Niiralan Kulman sekä vankilan kanssa. Poliisin kanssa tehtävä yhteistyö vaihtelee riippuen poliisipiiristä – Ylä-Savon poliisin kanssa yhteistyö toimii erittäin hyvin.

Asuminen on vuokraperusteista, jonka lisäksi maksetaan tukipalvelumaksu. Tulevaisuudessa tarkoituksena on rakentaa Patakukkulan viereen 20-paikkainen märkäpuoli/ensisuoja. Huolta on aiheuttanut jonkin verran se, että niin lähelle rakennetaan paikka, jonne saa tulla päihtyneenä.

Kuopion Niiralan Kulma (Niku)

Niiralan Kulma on Kuopion kaupungin kokonaan omistama asunto-osakeyhtiö, jonka talojen rakentamista on rahoitettu ARA:n korkotuen avulla. 12 % Kuopion vuokra-asunnoista asuvista asuu Niiralan kulmassa. Niku osallistuu erilaisiin työryhmiin ja tekee tiiviisti yhteistyötä esim. sosiaalitoimen kanssa. Tukiasumispalveluiden tuottajat kilpailutetaan ja esim. Työterapinen yhdistys välivuokraa tilojaan Nikulta. Nikulla on koko henkilökunta omaa ja asiakasneuvonta alkaa vuokrasopimuksia tehdessä. Nikulla on nk. "asukasisännöitsijöitä". Vuokrasopimus voidaan ensin tehdä määräaikaiseksi ja näin testata henkilön kykyä asua itsenäisemmin. Vuokratästejä sovitellaan, mutta niiden pitää olla maksettuna ennen asumista. Aiemmin on kokeiltu velan samanaikaista lyhentämistä vuokran kanssa, mutta se ei ole toiminut. Yleensä sosiaalitoimi tulee näissä vastaan, mutta esim. sosiaalista luottoa kaupunki ei anna. Maksusitoumukset saadaan sosiaalitoimelta hyvin.

Muiden Nikun asukkaiden ja vankilasta vapautuneiden välillä ei ole ollut ongelmia. Sijoituksia toki tarkastellaan kriittisesti, etenkin silloin, jos henkilöllä on aiempaa ongelmallista asumishistoriaa Nikuun. Välillä on myönnettävä, että jotkut eivät vain pärjää ilman tukea.

Sosiaalitoimisto maksaa vuokran kolme kuukautta esim. vankeuden aikana. Jos tulee pidempi tuomio, asunnon jälleenvuokraus on mahdollista. Silloin painotetaan pääasiallisen vuokralaisen velvollisuuksia huolehtia asunnosta.

Oulu

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaan liittyvän aiesopimuksen (2008–2011) mukaan Oulussa toteutetaan yhteensä 23 asuntoa/tukiasuntopaikkaa pitkäaikaisasunnottomille. Nämä on tarkoitettu oululaisille alle 30-vuotiaille moniongelmaisille pitkäaikaisasunnottomille, jotka ovat sitoutuneet sopimuksen mukaiseen hoitoon tai kuntoutukseen. Lisäksi osana asuntoloiden muunto-ohjelmaa Kenttätien palvelukeskuksen asuntolapaikat muunnetaan itsenäisen, tuetun sekä valvotun asumisen mahdollistaviksi yksiköiksi.

Oulun kaupungilla on asumispalveluiden järjestämisessä käytössä tilaaja- tuottaja -malli ja asumispalveluiden tuottaminen on sisällytetty sosiaali- ja terveystoimen alaisuuteen. Oulun vankilan vieressä toimii Kenttätien palvelukeskus, jossa tällä hetkellä on 19 ”märkäpaikkaa”, 17-paikkainen asunto-osasto, 9 tukiasuntoa sekä kriisimajoitusta. Paikkoja on sekä naisille että miehille. Talossa on henkilökuntaa paikalla ympäri vuorokauden.

Alakerta toimii ”märkäpuolena”, keskimäinen kerros asunto-osastona (yhteismajoitusta molemmissa) ja ylimmässä kerroksessa on tukiasuntojen tilat. Kenttätienillä on metallinpaljastimet ja valvontakamerat. Poliisin kanssa tehdään yhteistyötä – poliisi tuo tuttuja päihdyneitä Kenttätienille putkan sijaan ja vie aggressiivisesti käyttäytyviä putkaan. Tilat ovat päihdeettömiä, mutta ”märkäpuolelle” pääsee päihdyneenä ja pihalla voi juoda. Jos ylakerroksissa esiintyy päihdyneenä, siirretään alakertaan selviämään.

Tällä hetkellä Kenttätien paikat ovat olleet Oulun tarpeeseen hyvin mitoitettuja. Paavo-ohjelman myötä paikkoja vähenee, joten joudutaan miettimään, miten paikkojen tarve tulevaisuudessa resursoidaan. Oulussa näyttäisi olevan resursseja lisätä tukiasumista tulevaisuudessa. Kenttätien selkeänä ongelmana on, että yhteistilat akuutissa päihdekierteessä

olevien kanssa eivät kannusta päihteettömään elämään ja tämän vuoksi sitä on vaikeaa nähdä esim. koevapaussijoituspaikkana. Tähän mennessä koevapaussijoituksia ei ole tullut, mutta tulevaisuudessa niitä toivotaan mm. vapautuvien vankien asumisprosessin testaamiseksi.

Vankilasta voi Oulun mallin mukaan vapautua ns. ”normaalitilanteessa” eli itsenäisesti omaan asuntoon. Vaihtoehtoisesti on mahdollisuus saada apua sosiaalitoimelta (sosiaalityöntekijä tekee palvelusuunnitelman ja palvelupäätöksen), asumisen ohjaajapalveluista sekä kolmannen sektorin kautta. Myös valvottu koevapaus on vaihtoehtona. Vapaudessa tai valvotussa koevapaudessa asuminen järjestyy esimerkiksi väliuokratun asunnon kautta. Asuntoja väliuokrataan kaupungin asunto-osakeyhtiö Sivakalta ja Tilakeskukselta. Vapautuville voidaan hankkia asunto myös Oulun seudun nuorisoasuntojen, A-killan tai seurakunnan kautta.

Jokaisella vankilasta vapautuvalla on henkilökohtainen manageri/ohjaaja prosessin aikana. Vapausaikana seuranta tehdään 0–3 vuotta. Ohjauspalvelut tuottavat tukea ja ohjausta kaikkiin asumisen muotoihin. Ohjaaja tapaa asiakasta palvelusuunnitelman mukaisesti, pääsääntöisesti 1–2 kertaa viikossa. Tavoitteena on, että jo vankila-aikana aloitettu yhteistyö toisi vapautuvalla siviilissä ”tuttuuden” tunteen ja tukeen sitoutuminen helpottuisi. Oulussa vertaistuki koettiin tärkeänä ja KRIS-liikkeellä on tällä hetkellä joitakin suunnitelmia vertaistuen aloittamiseksi myös Oulun alueella.

Tampere

Tampereen palvelut vapautuvien osalta ovat ehkä kehittyneimmät isojen kaupunkien mitakaavassa. Tampereella toimii aktiivisina Settlementti Naapuri, Silta-Valmennusyhdistys sekä hyvin toimiva ja organisoitu KRIS-Tampere.

Asiakkaiden vapautumisen jälkeinen asumistilanne vaihtelee paljon. Toiset palaavat kotiin, toiset puolestaan elävät kavereiden nurkissa. Siltavalmennuksen Oma ovi-hankkeessa on mukana muutamia. Päiväaktiiviteettien puuttuminen on iso ongelma asiakkaille. Mielenterveysongelmat näyttelevät asiakkailla usein isoa roolia. Hoitoa vaativissa mielenterveysongelmissa asiakkaan luvalla asiasta kerrotaan eteenpäin esimerkiksi vankilan terveydenhoitohenkilökunnalle.

Silta-Valmennuksella on tällä hetkellä kolme tuettuun asumiseen liittyvää toimintaa: Asunto-Silta (nuorten tuettu asuminen), Oma Ovi (vankilasta vapautuville) ja Kuntoutus-Silta (päihdekuntoutujille). Asunto-Sillan palvelut on tarkoitettu alle 25-vuotiaille nuorille. Sillalla on väliuokrattuna Tampereen vuokra-asunnoilta yhteensä 36 asuntoa, pääosin yksioita ja sijoitettuna pieniin puutalokiinteistöihin, joissa toteutetaan yhteisöasumisen mallia. Asuntokantaa ollaan voimakkaasti kasvattamassa, suurimpana syynä syyskuussa 2011 aloittavan Vapauttamisyksikön tarpeet.

Kuntoutus-Silta on kuntoutusyhteisö, johon haetaan päihdehoitajakson jälkeen joko päihdehoitolaitoksesta tai vankiloiden päihde- ja kuntoutusosastojen kautta. Kuntoutujat tulevat pääsääntöisesti vankilayhteistyön kautta eli noin 70 prosenttia asiakkaista on vankilataustaisia (joko tuomiota suorittavia ja juuri vapautuneita). Kuntoutukseen voi tulla ympäri Suomea. Keskeytymisiä noin 35 %; jos kestää puoli vuotta, niin usein ollaan jo hyvällä mallilla. Useat kuntoutuksen läpi käyneet jäävät Tampereelle. Valvontakeinoina käytössä ovat seulat ja yhteisön valvonta. Asuminen on kerrasta poikki, jos alueelle tuo päihteitä

tai siellä tavataan päihtyneenä. Mahdollisuus tulla takaisin myöhemmin harkitaan erikseen.

Yhteisövaiheen jälkeen siirrytään asumaan tukiasuntoon. Paikkoja on yhteensä 15. Puolen vuoden tukiasunnossa asumisen jälkeen Sillasta voidaan kirjoittaa lausunto Tampereen kaupungille tai YH-asunnoille jatkoasumista varten, vaikka luottotiedot olisivat menneet, on vuokratästejä tai aiempaa rötöstelyä kaupungin asunnoissa. Tukiasunnoissa on oma sosiaalinen talonmies ja asiakkaan oma työntekijä jatkaa asiakkaan kanssa. Työharjoittelut tms. saadaan usein räätälöityä siten, että asiakas saa työmarkkinatukea. Tampere kuitenkin suhtautuu suopeasti sinne muuttaviin. Kaikki asiakkaat käyvät yhdellä sosiaaliammattilaisella. Vuokrasopimukset kirjoitetaan 3 kk kerrallaan. Retkahduksen sattuessa ohjataan katkelle, jonka jälkeen voi palata asumaan vuokrasopimusajan loppuun, mutta sen jälkeen sopimusta ei enää jatketa. Kuntoutujat saavat jo yhteisössä asumisen aikana toimeentulotukseen pääsääntöisesti työmarkkinatuen, koska Silta on sitonut ammatillisen kuntoutuksen näkökulman päihdekuntoutukseen.

Oma Ovi -hankkeen piiriin kuuluvat pitkäaikaisasunnottomuudesta kärsivät vankilasta vapautuvat (vuosi asunnottomana tai toistuvasti kolmen vuoden aikana). Oma Ovi -hankkeen puolimatkatukikodissa asutaan 3–6 kk, jonka jälkeen on mahdollista siirtyä tuttuun asumiseen. Puolimatkatukikodissa asuntoja on 10, asuntoihin tehdään kahden viikon kokeilujakson jälkeen normaali vuokrasopimus ja niissä asuminen edellyttää sitoutumista täyspäihdeettömyyteen ja rikoksettomuuteen. Asuntoihin on mahdollista myös tulla asumaan jo koevapauden aikana. Hankkeessa on mukana Silta-Valmennuksen lisäksi KRIS-Tampere, A-kilta, TVA oy ja Tampereen kaupunki. Työntekijät ovat paikalla iltaisin ja viikonloppuisin.

Lahti

Lahden KHY:lla oli asuntoja 1990-luvun puoliväliin asti, joista kuitenkin luovuttiin ennen organisaatiouudistusta. Lahdessa on perinteisesti ollut paljon asuntolatyyppistä asumista. ”Kivikylän” muuntamisen jälkeen noin 100 henkilölle piti löytää asuinpaikka. Karikoista poluille -projektin aikana pyrittiin avustamaan asumiseen kiinnittymistä. Kaupunki osti KHL:n toimintakeskuksen ja nykyisin kaupungilla on Nikulan asumispalveluissa 27 paikkaa päihdekuntoutujille (eivät sovellu esim. valvottuun koevapauteen). Pelastusarmeijalla on ollut asuntola, mutta sitä ollaan lakkauttamassa.

Lahden Talot on kaupungin yhtiö, jonne ei ole menemistä rästien kanssa eikä kaupunki tule myöskään helposti niissä vastaan. Sosiaalitoimen tukiasunnot tulevat Kaste-hankkeen kautta, Nikulassa on asumisvalmennusta ja A-klinikan kautta ostopalveluina kotikäyntejä sekä Sininauhalla rivitaloasuntoja

Kaupungin sosiaalitoimen asunnottomien palvelupiste (STEP) eli Lahden sosiaalitoimen erityispalvelut / Asunnottomien palvelut on ollut vankilasta vapautuvien kohdalla ehkä se tärkein taho Lahdessa. Koevapauksia on toteutettu satunnaisesti lähinnä vankien omiin asuntoihin.

Turku

Turku käyttää kaikkia olemassa olevia palveluja hyväkseen asiakkaiden asuttamisessa. Turussa palvelut ovat tällä hetkellä kovassa murroksessa, liittyen uudelleenorganisointiin ja kilpailutuksiin.

Kaupunki kilpailutti päihdehuollon asumis- ja hoitokotipalveluiden ostosopimukset, jonka tulokset olivat mielenkiintoisia. Uusia toimijoita tuli kuvaan mukaan, mutta järjestelmän toimivuudesta ei vielä ole takeita. Sillankorva on legendaarinen kaupungin ylläpitämä ensisuoja, jossa on sekä kuiva- että märkäpuoli. Se on ensimmäinen porras, mikäli asiakas ei saa mitään muuta kautta kattoa päänsä päälle. Sieltä voi päästä tuetun asumisen piiriin. TALK-hanke on edennyt, mutta nyt sekin tie alkaa olla tukossa. Asuntoja pitäisi saada lisää.

Aiempina vuosina Turussa oli Nuutinkoti, jonne melkein aina saatiin asutettua, jos ei ollut kyse ihan huonokuntoisesta asiakkaasta. Nyt paikkaa ollaan lakkauttamassa. Uusi toimija jatkaa entisissä tiloissa ja vuorokausihinta tuplaantuu.

Turun seudulle vapautuvien vankien auttamiseksi suunnatut tukitoimet ovat olleet riittämättömiä ja hajanaisia. Tarjolla ei ole ollut yhtään kokonaisvaltaista palvelua, joissa asiakkaan kaikkiin tarpeisiin pyrittäisiin löytämään kestävä ratkaisu. Vuonna 2008 Turussa oli 333 vankia, joiden oli asema huono, koska heillä oli useita ongelma-alueita. Vankilassa he ovat saaneet tukea ja hoitoa, joka kuitenkin katkeaa vapauden hetkellä. Vapautumissuunnitelma on ollut vain noin puolella. Turussa on toiminut pitkään toimintaa ja palveluja mielenterveyskuntoutujille toteuttava Tsemppi, jonka kautta lähti ajatus projektista vapautuville vangeille edellä mainittujen tietojen pohjalta.

Keväällä 2009 käynnistyi Projekti ”Tsemppiä vapauteen”, jonka kohderyhmänä ovat vankilassa päihdeohjaukseen osallistuneet Turun seudulle vapautuvat vangit, joilla on kaksoisdiagnoosi. Varsinaisia asiakkailta omakohtaisesti edellytettäviä vaatimuksia ovat olleet halu ja todellinen motivaatio pyrkiä päihdeettömyyteen ja oman elämän hallintaan. Asiakkaille on tarjolla työtoimintaa omassa fillaripajassa. Projekti hyödyttää suoraan myös asiakkaiden omaisia ja lähipiiriä. Lisäksi paikallisten viranomaisten ja muitten alan toimijoitten työ helpottuu tiiviimmän ja toimivamman yhteistyön ansiosta.

Projektin päämääriä ovat ensisijaisesti asiakkaitten syrjäytymiskiirteen katkaiseminen, päihdeettömyys sekä entistä vahvempi yhteiskuntaan integroituminen lisääntyneen elämänhallinnan avulla. Tavoitteena on itsenäisesti toimiva ja selviytyvä yksilö, jolla on elämässään mielekkäitä tavoitteita joihin pyrkiä. Projektin kestoaika on kolme vuotta, joista ensimmäinen vuosi kuluu lähinnä projektin käynnistämiseen, ja viimeisenä vuonna projekti lopetetaan hallitusti. Aktiivisessa vaiheessa projektissa voi samanaikaisesti olla 10–15 asiakasta, joiden asiakassuhteen kesto vaihtelee, määräytyen kunkin asiakkaan tarpeitten mukaan. Asiakkaat ohjautuvat projektiin aina rangaistuspaikan henkilökunnan ohjaamina

Jo tässä vaiheessa projektia on käynyt selväksi kohderyhmän haastavuus. Asiakkaitten ongelmat kietoutuvat kolmen ongelman vyyhdiksi: mielenterveys, päihdeet, laitostausta. Jokainen tekijä itsessään passivoi yksilöä ja vie juuri sitä samaa henkistä kapasiteettia jota arkielämän toiminnat vaativat. Asiakkaita projektissa on ollut Turun vankilasta Saramäestä, Kylmäkoskelta, Huittisista sekä Käyrästä. Ohjaavat henkilöt ovat Saramäessä olleet psykiatrinen sairaanhoitaja, päihdetyöntekijä ja psykiatri, Kylmäkoskella vankeinhoitoesimies ja päihdetyöntekijä, Käyrässä päihdetyöntekijä sekä Huittisissa rikosseuraamusesimies. Muita yhteistyötahoja ovat odotetusti olleet erilaiset virastot ja niissä toimivat viranomaiset, kuten Turun sosiaalitoimi, Kela ja työvoimatoimisto

Projektin asiakkaat ovat saaneet asuntonsa monilla eri tavoilla: yksityisiltä vuokraamalla, TALK:n kautta, vuokra-asuntovälitysfirmalta. Kaikki mahdollisuudet käytetään hyväksi. Koevapaudessa olleita on ollut kaksi, jotka molemmat ovat sijoittuneet omiin asuntoihin.

Liite 3.

Yhteenvetoa 16.2.2011 pidetyn koevapauseminaarin esityksistä

Katri Järvinen, aluejohtaja, Rise:

Etelä-Suomen alueen tulostavoite vuodelle 2010 oli päivittäin 42 vankia valvotussa koevapaudessa – toteuma oli 28. Tulostavoite vuodelle 2011 on päivittäin 45 vankia valvotussa koevapaudessa, joista tarkoitus 20 Suomenlinnasta, 15 Keravan vankilasta, 10 Jokelan vankilasta ja 2 Helsingin vankilasta.

Koevapauksia suunniteltaessa on jouduttu miettimään, onko alueella riittävästi vankeja koevapauteen ja onko alueen tavoite realistinen suhteessa yksikköjen ja Risen tavoitteeseen. Kysymyksiä on aiheuttanut myös koevapauden valvonta ja turvallisuus, valvotaanko koevapaudessa olevia riittävästi ja onko se turvallista yhteiskunnalle. Myös ehtojen rikkominen ja rangaistukset eivät ole aina selviä, eli mitä seuraa, jos rikkoo koevapauden ehtoja, kuinka toimia.

Asteittaisella vapauttamisella edistetään tuomitun hallittua paluuta yhteiskuntaan. Rangaistuksen edetessä pyritään suunnitelmallisesti vähentämään valvonnan intensiivisyyttä ja lisäämään tuomitun omaa vastuuta, jota tuetaan päihde- ja muulla valvonnalla. Vapauttamisvaiheen tukitoimia laajennetaan ja valvotun koevapauden käyttöä lisätään. Sähköinen valvonta mahdollistaa avoimemman täytäntöönpanon turvallisen laajentamisen.

Myös suljettujen laitosten rooli korostuu avoimempaan täytäntöönpanoon valmentamisessa, koska suunnitelmallinen työ avolaitoksiin siirtymisen edistämiseksi korostuu suljetuissa laitoksissa. Suljettujen laitosten täytäntöönpanon sisältöä on tarkoitus kehittää tavoitteena rikokseton elämä ja asteittainen vapauttaminen. Vankien toimintojen järjestämistä tukee toimiva laitosturvallisuus. Toimivilla tilaratkaisuilla ja toimintamalleilla mahdollistetaan kuntouttavan toiminnan järjestäminen ja arjen taitojen kehittyminen suljetuissa laitoksissa.

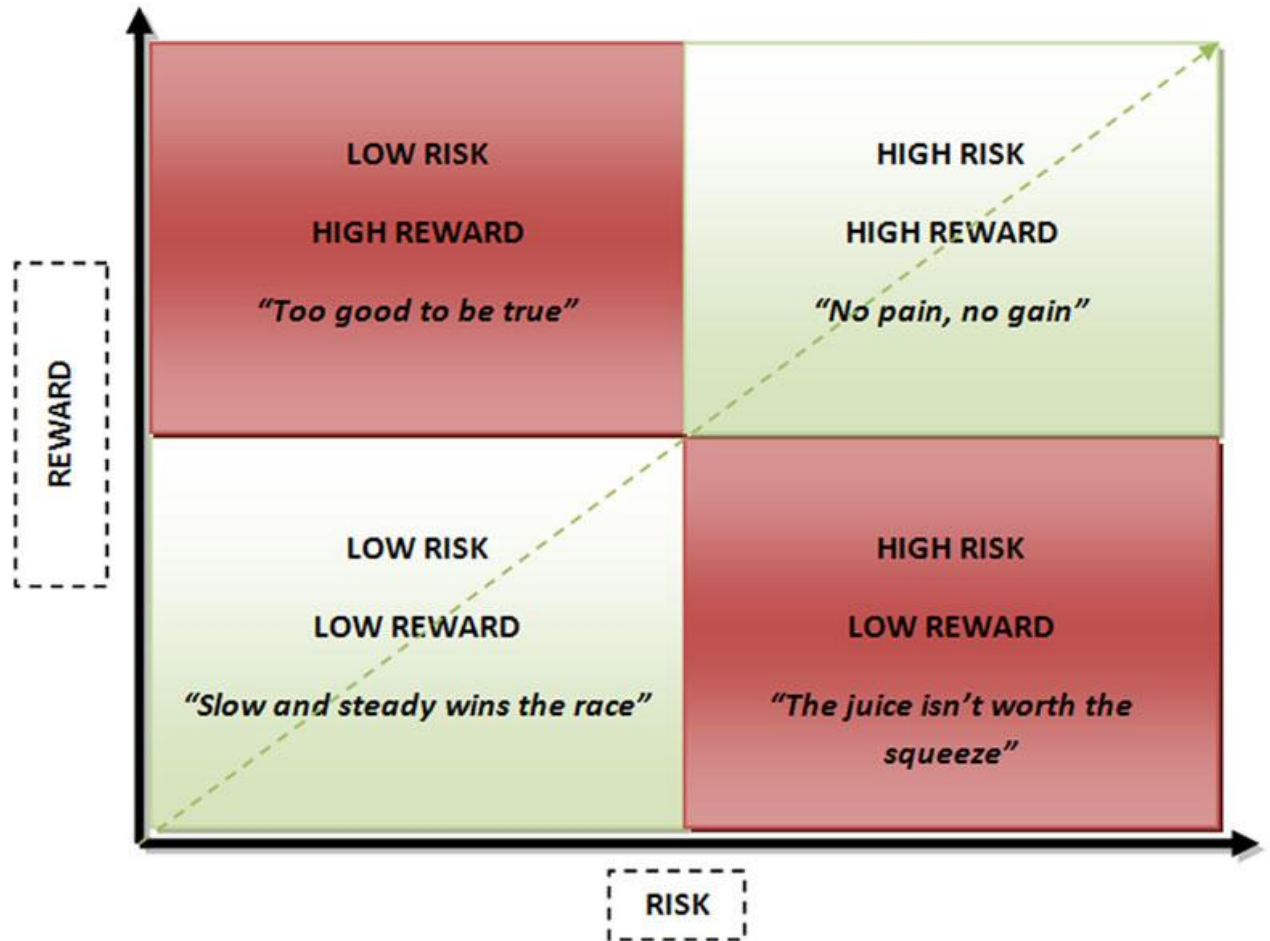
Vankeinhoidossa on käynnistynyt vuonna 2010 ESRA:n toimintojen kehittämishanke, eli kaikkien toimintayksiköiden profiloitihanke. Hankkeen ajatuksena on selvittää ja kirkastaa jokaisen yksikön tehtävät osana alueen täytäntöönpanoprosessia, rakentaa strategian mukainen porrastus turvallisuuden ja toimintojen osalta ja varmistaa resurssien tehokas ja tuottava käyttö.

Sami Peltovuoma, Arviointikeskus, Helsinki

Koevapauden tavoitteita on edistää vangin yhteiskuntaan sijoittumista. Tarkoituksena on korvata ne ehdonalaisen vapauden aikaistamisperusteet, jotka liittyvät sosiaalisiin, terveydellisiin, koulutuksellisiin ja muihin näiden kaltaisiin seikkoihin. Yksi olennainen seikka on hallita vankilukua, toteuttaa normaaliusperiaatetta ja vähentää vankeudesta koituvia haittoja.

Koevapaus edistää vankeuslain mukaisen rangaistusajan suunnitelman toteutumista ja sen tavoitteita. Mikäli ransussa on myönteinen lausunto eikä esteitä ole, niin koevapaudesta on keskusteltava vangin kanssa. Vangin motivointi on olennaista. Koevapaus on erityisen sopiva väline elämänhallinnan ongelmista kärsiville ja runsaasti päihteitä käyttäneille vangeille, koska se tarjoaa kontrolloitua tukea ja rakennetta arkeen.

Koevapautta harkittaessa on arvioitava, voiko koevapauden ehtojen noudattamista pitää todennäköisenä. Harkintaa voidaan tehdä vangin käyttäytymisen ja hänen rikollisuudestaan saatujen tietojen perusteella. Tärkeää on arvioida koevapauden riskit ja hyödyt ja muistaa, että rikkeiden ja keskeytysten minimoiminen ei ole ainoa tavoite. Koevapauksia mietittäessä on otettava huomioon myös sellaiset vangit, jotka eivät välttämättä sovellu koevapauteen, esim. jengirikolliset, Suomesta käännyttävät vangit sekä keskeneräiset tuomiot.

Käytäntöjen osalta arviointikeskus toivoo, että tarpeettomia papereita ei lähetetä turhaan. Arke voi tehdä myös kielteisen päätöksen, jos tilanne sitä vaatii ja arvioida tilanteen uudelleen ransun kielteisestä kannasta huolimatta, jos tilanne myöhemmin muuttuu. Koevapauksien suunnittelussa ja päätöksissä pyritään säilyttämään järkevät käsittelyajat. Päätöksiä ei voi myöskään tehdä reilusti etukäteen, koska vankien tilanteet voivat muuttua. Tavoitteena on kuitenkin lisätä koevapauksia.

Suljettujen vankiloiden koevapausmääriä pyritään lisäämään. Valmistelu voidaan aloittaa jo suljetussa vankilassa, jos ransussa on myönteinen koevapauskanta. Myös vankien siirtämistä avolaitoksiin voidaan aikaistaa. Kuntouttavilta osastoilta olisi usein järkevää sijoittaa vankeja suoraan koevapauteen. Yhteistyö avolaitosten (KEV/A) ja valvonnan (yks) kanssa on yksi kehittämisen kohteita.

Maija Riitta Auvinen, Esra, Alke

Lähtökohtaisesti kaikilla ehdonlaiseen vapauteen oikeutetuilla vangeilla on mahdollisuus edellytysten täytyessä valvottuun koevapauteen. Rikosseuraamuslaitoksen strategia on ”Turvallisesti kohti avoimempaa ja vaikuttavampaa täytäntöönpanoa”. Tässä keskeistä on rangaistuksen jälkeinen aika. Tavoitteena on mennä kohti avoimempaa vapautumista. Tästä näkökulmasta koevapaus tuo asteittaiseen vapautumiseen yhden portaan lisää. Yksilöön vaikuttamisen näkökulmasta koevapaus voi edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan ja valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan. Se lisää vastuunottoa omista ratkaisuista ja teoista sekä antaa mahdollisuuksia tukeen ja apua siviiliasioiden hoidossa (Vankisäännöstoimikunnan mietintö vuodelta 1975).

Olennaista on valvotun koevapauden toimeenpanosuunnitelman yksilöllisesti harkittu suunnittelu. Valvotun koevapauden varsinainen sisältö määritellään RL 2c:8 §:ssa väljästi: Koevapaudessa henkilö ”voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle”. Lisäksi koevapautta valvotaan ”erilaisin keinoin”. Koevapautta koskevissa säädöksissä ei ole määritelty, mikä voi olla koevapauden toimintavelvoitteena. Myöskään siihen, onko olemassa toimintoja, jotka eivät kelpaa koevapauden sisällöksi, ei lain valmistelussa ole otettu kantaa. Velvoitteena voi olla työ, opiskelu tai muunlainen kuntouttava toiminta.

Koevapaudessa olleiden toimeentulo ja toimintavelvoitteet:

Esimerkkejä Leena Mäkipään tutkimuksen mukaan:

Toimeentulona koevapaudessa olleilla ovat olleet ansiotulot palkkatyöstä, työmarkkinatuki, useiden Kelan tukien yhdistelmä, eläke, opintotuki, kuntouttavan työtoiminnan toimintatara, koulutustuki, toimeentulotuki, ansiosidonnainen päiväraha ja/tai kodinhoitotuki/lasten tuet.

Toimintavelvoitteina on ollut työ, päihdekuntoutus, vapautumista ennakoivat toimenpiteet, opiskelu, sosiaalisten suhteiden ylläpito, arkielämän taidot, mielenterveyden hoito, kuntouttava työtoiminta, kotityöt, harrastukset, velka-asioiden hoito, työn/koulutuksen haku, vapaaehtoistyö, terveyden edistäminen tai läheisten hoitaminen. Haasteeksi on koettu kuntoutumisen jatkuvuus: kuinka koevapauden aikainen päihteettömyyteen ja rikoksettomuuteen liittyvä myönteinen asennoituminen saadaan kantamaan myös vapautumisen jälkeen.

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen toimintavelvoitepaikkoja ovat olleet erilaiset työpajat, oppilaitokset, järjestöjen/yhdistysten ylläpitämät yhteisöt (vapaaehtoistyö), Krits (esim. Vertaistuki Redis), Kuntouttava vankityö, päihdekuntoutusyksiköt (esim. Tervalammen kartano, Kalliolan klinikka, Sillanpirtti), seurakunnat, Sovinto ry, Setlementti, omaisten hoito, harrastukset, sosiaalisten suhteiden hoito, työpajatoiminta, A-klinikka, AA, NA ja kierrätyskeskukset. Rikosseuraamuslaitoksen strategiana on ”Polku rikoksettomaan elämään aktiivisella verkostoyhteistyöllä”.

Juha Eriksson, ESRA Alke

Haasteena koetaan koevapauksien valmistelu ja resurssit siihen. Valvotussa koevapaudessa olevien valvonta ja valvonnan tarpeen yksilökohtainen harkinta vaatii ammattitaitoa ja kokemusta. Yhteistyö on oma haasteensa, sen sujuminen eri toimijoiden välillä ei ole itsestään selvää. Toimintapaikkoja ei välttämättä riitä tarpeeksi, eikä ole helppoa löytää sellaista paikkaa, jonka toiminta riittäisi kattamaan toimintavelvoitteen. Myös tulostavoitteet voidaan kokea paineena, kun asiakkaita pitäisi saada mahdollisimman paljon valvot-

tuun koevapauteen. Yhtenä tavoitteena koevapauden toteutuksissa olisi mahdollisimman vähäinen määrä rikkomuksia / peruutuksia. Tämän vuoksi kaikkia ei uskalleta suositella koevapauteen.

Koevapausehtojen rikkominen vuonna 2010

211 kpl kurinpito-ilmoituksia koko valtakunnassa

34 kpl kurinpito-ilmoituksia ESRA:n alueella

13 kpl päihderikkomuksia

4 kpl vanki ei soita määrättyä valvontasoihtoa

5 kpl vanki ei vastaa paikannuspuhelimeen soittaessa

3 kpl vanki paikannettu luvallisen alueen ulkopuolelle

1 kpl valvontapartio ei tavoittanut vankia

2 kpl vangin luvaton poissaolo toimintapaikalta (toisessa ilmoituksessa useita luvattomia poissaoloja, toisessa ei osallistunut yksittäiseen käyntiin)

1 kpl vangille uusi vankeusrangaistus 9 v. ja etsintäkuulutus

1 kpl vangin epäillään syyllistyneen törkeään huumausainerikokseen valvotun koevapauden aikana

1 kpl vangin vaimo pyytää vankilaa hakemaan vangin kotoa, koska vanki uhkaillut ja käyttäytynyt aggressiivisesti

Suurin syy valvotun koevapauden peruutuksille on ollut päihteidenkäyttö. Kp-ilmoitusten perusteella on havaittavissa joidenkin vankien välinpitämättömyyttä sääntöjen noudattamisessa. Osa vangeista on työllistännyt paljon, kun eivät ole vastanneet paikannuspuhelimeen, jolloin on jouduttu paikantamaan ja seuraamaan heidän liikkumistaan. Jonkin veran on myös jouduttu etsimään valvotussa koevapaudessa olevaa vankia.

Valvotun koevapauden valmistelu turvallisuuden näkökulmasta

Olennaista on perehtyä vangin riski- ja tarvearvioon sekä henkilöhistoriaan ja määritellä sen perusteella valvonnan taso. Tämä tarkoittaa matalan riskin vangeille vähemmän valvontaa ja korkean riskin vangeille enemmän. Vanki tarvitsee uskottavan ja taustoistaan tarkastettavissa olevan toimintapaikan. Valvonnan on pyrittävä estämään vangin rikollinen toiminta valvotun koevapauden aikana. Valvonnassa pitää pyrkiä selvittämään vangin mahdolliset keskeneräiset oikeusasiat, mahdolliset lähestymiskiellot, onko avoimia rikosasioita tutkinnassa tai onko vangin lähipiiristä joku ollut rikoksen uhrina (lähisuhdeväkivalta tms.) Joissakin tapauksissa myös rikostausta on otettava huomioon, kun määritellään liikkumisalueita kotoa toimintapaikoille ja vapaa-aikana. Tämä vaatii valmistelijalta perehtymistä ja paikallistuntemusta.

Vankilan turvallisuudesta / tiedustelusta vastaavat joutuvat selvittämään, kuuluuko vanki järjestäytyneeseen rikollisuuteen tai onko tämä muuten merkittävä rikollisvaikuttaja (ammattirikollinen), jolloin valvottuun koevapauteen päästäminen ei ole välttämättä perusteltua. Pakollinen valvottu koevapaus ja sen valmisteleminen saattaa olla iso haaste, kun kyseessä on sellainen vanki, jonka riskit ovat suuret. Tällöin tarvitaan erillinen valvontasuunnitelma ja ohjeistus viranomaiskäyttöön.

Valmistelussa ja päätöksenteossa on tärkeää yhteistyö ja tietojenvaihto eri toimijoiden kesken, kuten mm. sijoituslaitosten, arviointikeskuksen, fyysistä valvontaa suorittavien ja YKS-toimistojen valvojen ym. välillä. Tärkeää on myös yhteistyö ja tietojenvaihto vankilan, PTR-keskuksen ja poliisin välillä, erityisesti silloin, kun riskitekijät suuret ja kyseessä on pakollinen valvottu koevapaus.

Selkeä ja ymmärrettävä toimeenpanosuunnitelma on koevapauden lähtökohta. Olennaista on myös ehtojen ja rajoitusten sekä seuraamusten kertaaminen vangin kanssa ennen valvotun koevapauden alkua ja sen aikana. On myös tärkeää puuttua kaikkiin rikkomuksiin ja näistä rangaistuksena saattaa olla joko puhuttelu, varoitus, määräaikainen peruutus tai koevapauden peruutus.

Kurinpitoilmoitus on tehtävä vankitietojärjestelmään kaikista rikkomuksista riippumatta rikkomuksen vakavuudesta, muutenkin tarkka dokumentointi on tärkeää. Valvontatapah- tumien kirjauksissa on muistettava käyttää viranomaiselle sopivia ilmauksia.

Valvotun koevapauden fyysisen valvonnan turvallisuusohjeistusta ei ole tehty ja tähän saatettaisiin kaivata yhtenäistä ohjeistusta. ESRA:n alueella fyysisen valvonnan hoitaa Kev/A yhteistyössä tarvittaessa eri vankiloiden ja YKS-toimistojen henkilökunnan kans- sa. Paikannukset ja puhelimella tehtävän kontrollin hoitaa vangin sijoituslaitos. Yhteistyö sijoituslaitoksen ja Kev/A:n ”valvontapartion” välillä on tärkeää.

Johanna Jokinen, Vanaja rse:

Ennen valmistelua ja osana ransu-prosessia vangille tehdään tulohaastattelu, jossa selvite- tään koevapauden mahdollisuus, mitä koevapaus tarkoittaa ja miten vanki toimii koeva- pausmahdollisuuden edistämiseksi.

Täytäntöönpanotilanteessa on selvitettävä, onko vangilla keskeneräisiä juttuja tutkinnassa tai tulossa syytteen, jotain meneillään käräjäoikeudessa, HO:ssa tai valitusasteella. Tai onko sakon muuntorangaistuksia olemassa täytäntöönpanokelpoisina tai muuntoon me- nossa, tai päätöstä ehdonalaisesta vapauttamisesta ja valvonnan järjestelypyyntöä.

Vankeuslaki antaa kaikille mahdollisuuden valvottuun koevapauteen. Vanajan vankilan toiminta-ajatuksena on vapauteen valmentaminen. ”Kun ransun toteutuksen osalta tu- lemme siihen tulokseen, että meillä ei ole enää keinoja ja resursseja, millä tukea tai edis- tää vangin ransun tavoitteita edes verkoston kanssa ja vanki on toiminut ransun tavoit- teidensa mukaisesti, on valvottu koevapaus yksi käytettävissä oleva työväline.”

Valvotun koevapauden valmistelu on suunnitelmallista, osana rangaistusajan suunnitel- man prosessia. Valmistelu aloitetaan kartoittamalla ja arvioimalla tarpeet ja riskit. Ver- kostotyöllä kartoitetaan mahdollisuudet asumiseen ja toimintaan. Myös turvallisuus on varmistettava ja poliisiyhteistyö rakennettava. Suunnitelman toiminnallisiin varmistuk- siin kuuluu mm. valvonnan suunnittelu. Tämän jälkeen vankila tekee toimeenpanosuunni- telman Arkelle.

Mikäli asiakas saa myönteisen päätöksen koevapaudesta, toimeenpanosuunnitelma anne- taan tiedoksi Yhdyskuntaseuraamustoilmoitustolle sekä poliisille. Asiasta ilmoitetaan myös toimintapaikkaan / paikkoihin. Asiakkaasta tehdään valvontasuunnitelma sekä riskiarvio ja aloitetaan käytännön järjestelyt.

Toimeenpanovaiheeseen kuuluvat valvontasuunnitelman toteutus, yhteydenpito vankiin ja verkostoihin sekä toimeenpanosuunnitelman toteutuminen ja sen sisältömuutokset. Siihen sisältyvät myös rikkomukset valvotun koevapauden aikana sekä koevapauden vaikutta- vuuden arviointi ja loppukeskustelu asiakkaan kanssa.

Osana koevapauskokonaisuutta tapahtuu asteittainen siirtyminen suljetummasta avoimempaan, mikä ei kuitenkaan aina ole mahdollista. Siirtyminen koevapauteen avolaitoksesta saattaa olla luontevampaa, mutta se ei kuitenkaan ole mahdotonta suljetustakaan.

Koevapauteen orientoinnin on tapahduttava hyvissä ajoin ja vangin osallistuminen oman ransunsa toteuttamiseen on olennaista. Ransusta voi parhaimmillaan saada yhteisen työkalun koko henkilöstölle. Vapauttamista on joka tapauksessa valmisteltava, koska kaikki vangit vapautuvat aikanaan kuitenkin.

Kriminaalihuollon tukisäätiö
Kinaporinkatu 2 E 39
00500 Helsinki
puh. 09 7743 610
faksi 09 7743 6120

www.krits.fi
www.porttivapauteen.fi

